

2022 НАУРЫЗ

Ақша-кредит саясаты туралы БАЯНДАМА

ҚАЗАҚСТАН ҰЛТТЫҚ БАНКІ

МАЗМҰНЫ

КІРІСПЕ	4
I. МАКРОЭКОНОМИКАЛЫҚ АХУАЛДЫҢ ДАМУ ПЕРСПЕКТИВАЛАРЫ	7
1.1. Болжамның алғышарттары	7
1.2. Базалық сценарий бойынша экономикалық даму серпіні	9
1.3. Орта мерзімді перспективадағы тәуекелдер	10
II. АҚША-КРЕДИТ САЯСАТЫ	14
2.1. Базалық мөлшерлеме бойынша шешімдер	14
2.2. Ақша ұсынысы	16
2.3. Ақша нарығы	17
2.4. Валюта нарығы	20
2.5. Қор нарығы	23
2.6. Депозит нарығы	25
III. МАКРОЭКОНОМИКАЛЫҚ ТАЛАПТАР	29
3.1. Сыртқы сектор	29
3.2. Экономикалық белсенділік және ішкі сұраныс	30
3.3. Еңбек нарығы	37
3.4. Инфляция	38
3.5. Фискалдық саясат	42
НЕГІЗГІ ТЕРМИНДЕР МЕН ҰҒЫМДАР	45
БОКСТАР	
1-бокс. Халыққа Ұлттық Банктің мақсаттары бойынша пікіртерім жүргізу нәтижелері	15
2-бокс. 2020-2021 жылдары ақша ұсынысын қалыптастыру факторлары	18
3-бокс. Жалақыны индекстеу. Ол Қазақстанда бар ма?	32
4-бокс. Қазақстан кәсіпорындарының рентабельділігі	35

Ақша-кредит саясаты туралы баяндама Ұлттық Банктің тоқсандық басылымы болып табылады, онда инфляцияға әсер ететін негізгі макроэкономикалық факторлардың талдауы, сондай-ақ макроэкономикалық өлшемдердің қысқа мерзімді және орта мерзімді перспективадағы болжамы қамтылады.

Құжат Ұлттық Банктің ресми интернет-ресурсында қазақ, орыс, ағылшын тілдерінде электрондық нұсқада жарияланады.

Макроэкономикалық көрсеткіштердің талдауы **2022 жылғы 1 наурыздағы** жағдай бойынша статистикалық ақпарат негізінде дайындалды.

Қазіргі уақытта геосаяси дағдарыс аясында әлемнің барлық елдері және атап айтқанда Қазақстан бұрын-соңды болмаған теңдессіз белгісіздікке тап болды. Жекелеген елдердің әлемдік қаржы және валюта нарықтарында тұрақсыздық байқалады. Сыртқы сектор тарапынан іске асырылған тәуекелдерден болатын теріс әсерді жеңілдету шеңберінде Ұлттық Банк 2022 жылғы 24 ақпанда базалық мөлшерлемені пайыздық дәлізді +/- 1,0 п.т. жылдық 13,5% деңгейіне дейін көтерді. Бұл шешім ел экономикасына сыртқы күтілмеген өзгеріс салдарының айтарлықтай таралуына жол бермеуге, макроэкономикалық тұрақтылықты қамтамасыз етуге және теңгелік активтерді қорғауға бағытталған.

Сонымен қатар, орын алып жатқан геосаяси дағдарыс әлемдік экономиканың одан әрі дамуына және Қазақстанға ықпал ету дәрежесі көбінесе оның ұзақтығы мен одан әрі таралу ауқымына байланысты болады. Қалыптасқан жағдайды ескерсек, әлемдік экономика мен сауда әріптестері елдерінің бәсеңдеуі күтілуде, бұл Қазақстанның экспорттық өніміне сұраныстың төмендеуіне әсерін тигізеді. Өз кезегінде Ресей экономикасының өсуі 2022-2023 жылдары енгізілген экономикалық санкциялар мен рубльдің айырбастау бағамының әлсіреуінің қысымында болады.

Энергия тасығыштарға бағаның өсуі Қазақстандағы ахуалдың дамуына геосаяси дағдарыстың кері әсерін кейбір дәрежеде қалыпқа келтіретін фактор болып табылады. Brent маркалы мұнайдың әлемдік бағасы 2014 жылдан бері алғаш рет бір баррель үшін 100 АҚШ долларынан асты. Жоғары бағалар геосаяси шиеленістің күшеюіне байланысты Ресейден мұнайды жеткізуде іркілістер тәуекелдерімен қуатталуда. Сонымен қатар, 2022 жылғы қаңтарда нақты өндіру рұқсат етілген квоталардан тағы да төмен болған ОПЕК+ елдерінің жоғары сұраныс пен әлсіз мұнай өндірісі аясында әлемдік мұнай қорларының төмендеуі байқалады, онда 2022 жылғы қаңтарда нақты өндіріс рұқсат етілген квоталардан қайтадан төмен болды.

Қазақстандағы экономикалық белсенділік геосаяси дағдарыстың ықпалымен дамиды болады. Сыртқы сұраныстың әлсіреуі шикізат тауарларының жоғары бағаларымен, Қазақстанның пайдасына сауда және көлік ағындарын болжанған қайта құрумен, бюджет шығыстарының өсуімен, сондай-ақ эпидемиологиялық ахуалдың жақсаруымен қалыпқа келтірілетін болады.

Энергия тасығыштарға бағаның жоғары болуы және жеткізілімдер тізбегіндегі одан әрі іркілістер аясында әлемдегі жоғары инфляция неғұрлым тұрақты сипатқа ие болуы мүмкін. Ресей мен Украина тарапынан астық өндіруге және жеткізуге байланысты күтілетін проблемаларға байланысты астық дақылдары әлемдік бағалардың өсуі бойынша болжамдар жоғарлау жағына қарай қайта қаралды.

Үдемелі өзгеріп отырған сыртқы және ішкі экономикалық ахуал, жағдайдың одан әрі дамуына қатысты белгісіздіктің жоғары деңгейі және тәуекелдерді одан әрі іске асыру ықтималдығының жоғары болуы болжамдарды толыққанды дайындау мүмкіндіктерін едәуір күрделендіреді. Мұндай жағдайда Ұлттық Банк негізгі макроэкономикалық көрсеткіштердің ықтимал бағытына сапалы бағалау жүргізді, ол 2022-2023 жылдары Қазақстандағы инфляция алдыңғы бағалардан жоғары қалыптасатынын көрсетеді. Болжамды ауқымда инфляцияның неғұрлым жоғары серпінінің негізгі себебі теңгенің айырбастау бағамының әлсіреуі, сыртқы инфляциялық аясының күшеюі, бірінші кезекте Ресейде инфляцияның күтілетін жеделдеуі

аясында, сондай-ақ әлемдік азық-түлік нарықтарында бағаның өсуі болып табылады. Осыны ескере отырып, 2022 жылдың қорытындысы бойынша нысаналы бағдардан асып кету тәуекелі айтарлықтай өсті. Қазақстандағы инфляция үшін негізгі сыртқы тәуекелдер геосаяси жағдайдың одан әрі нашарлауы, Ресейдегі санкциялар аясында сыртқы инфляция импортының күшеюі, азық-түлік пен энергия ресурстары бағасының өсуіне байланысты әлемдегі инфляциялық қысымның жоғарылауы болып табылады.

Биылғы жылғы 24 ақпанда жоғары белгісіздікті және базалық мөлшерлеменің 13,5%-ға дейін кезектен тыс жоғарылауын ескере отырып, Қазақстан Республикасы Ұлттық Банкінің Ақша-кредит саясаты жөніндегі комитеті 2022 жылғы 9 наурыздан бастап базалық мөлшерлемені +/-1,0 п.т. пайыздық дәлізімен жылдық 13,5% деңгейінде белгілеу туралы шешім қабылдады.

I. МАКРОЭКОНОМИКАЛЫҚ АХУАЛДЫҢ ДАМУ ПЕРСПЕКТИВАЛАРЫ

I. МАКРОЭКОНОМИКАЛЫҚ АХУАЛДЫҢ ДАМУ ПЕРСПЕКТИВАЛАРЫ

1.1. Болжамның алғышарттары

Жаһандық экономика COVID-19 пандемиясы дағдарысынан кейін толық қалпына келе алмастан, геосаяси тәуекелдердің қысымына ұшырады. Геосаяси дағдарыс әлемдік экономиканың одан әрі дамуына ықпал ету дәрежесі көбінесе оның ұзақтығы мен таралу ауқымына байланысты болады деп күтілуде. Ағымдағы күтулер жаһандық экономиканың биылғы және келер жылы бұрынғыдан да әлсіз қарқынмен өседі деп болжануда. Бұл ретте геосаяси жағдайдың нашарлауы тұтастай алғанда дамыған елдердің экономикасына шектеулі ықпал етеді деп күтілуде. Сонымен бірге, жоғары борыштық жүктемеге, әсіресе пандемия кезінде өсе түскен бюджет тапшылығына байланысты дамушы елдерге әсері неғұрлым елеулі болуы мүмкін. Капиталдың тәуекелі аз активтерге күтілген әкетілуіне байланысты дамушы нарықтарға теріс әсер күшеюі мүмкін.

Әлемдік экономиканың одан әрі дамуындағы негізгі тәуекелдерінің ішінде бұрынғысынша жоғары инфляциялық аясы қарастырылуда. Алайда, енді геосаяси дағдарыс өршіген жағдайда әлемдегі жоғары инфляция неғұрлым тұрақты сипатқа ие болуы мүмкін. Бұған мұнай мен басқа да энергия тасымалдағыштардың жоғары бағасы ықпал ететін болады. Сондай-ақ ірі өндірушілері Ресей мен Украина болып табылатын бидай мен жүгерінің неғұрлым жоғары бағасы да инфляцияның өсуіне қосымша үлес қосуы мүмкін. Аталған тәуекелдерден басқа, елдер арасында туындаған қақтығыс жаһандық жеткізілімдер тізбегіндегі жағдайды ушықтырып, тұтынушылардың сеніміне нұқсан келтіріп және корпоративтік инвестицияларды төмендетуі мүмкін. Болжамды ауқымда аталған тәуекелдерді іске асыру жекелеген елдердің де, тұтастай алғанда әлемдік экономиканың да әлсіз дамуына әкелуі мүмкін.

Энергия тасымалдағыштардың жоғары бағасы ЕО-дағы тұтынушылық және өнеркәсіптік инфляцияны бұрын күтілгеннен анағұрлым ұзақ уақыт бойы жоғары дәрежеде ұстайтын болады. Қымбат бағалар мен өсіп келе жатқан белгісіздік аясында тұтынушылар аз жұмсай бастауы, қор жинақтауға бейімділігі артуы мүмкін. Өнеркәсіптегі іскерлік белсенділік жеткізу, оның ішінде ресейлік металды жеткізу проблемаларының күшеюіне байланысты да неғұрлым әлсіз серпінімен сипатталатын болады.

Геосаяси дағдарыстың жалпы Қытай экономикасына әсері шектеулі болуы тиіс деп күтілуде. Қытай экономикасының өсу қарқыны 2021 жылы 8,1% өсімге қол жеткізгеннен кейін бәсеңдейді. Жылжымайтын мүлік секторындағы өсіп келе жатқан борыштық дағдарыс, сондай-ақ ішкі тұтынудың әлсіздігі тежеуші факторлар болады. Сонымен қатар, Ресейде көптеген қытайлық компаниялардың болуына байланысты АҚШ-тың немесе басқа да дамыған елдердің Қытайға қатысты «қайталама» санкциялар енгізу ықтималдығы экономиканың неғұрлым тежелген өсу тәуекелі болып табылады. Ірі инфрақұрылымдық жобаларды іске асыруға арналған неғұрлым жоғары мемлекеттік шығыстар және жергілікті үкіметтің облигациялар шығарылымын күтілетін жеделдету экономикалық белсенділікке қолдау болады. Бұдан басқа, экономикалық белсенділікті ынталандыру пайыздық мөлшерлемелердің төмендеуіне байланысты қаржыландырудың неғұрлым жеңіл талаптары есебінен жүргізілетін болады.

Ресей экономикасы өсіп келе жатқан дағдарыс аясында таяу болашақта айтарлықтай шығынға ұшырайды деп күтілуде. Экономиканың барлық дерлік секторлары, әсіресе капиталдың жоғары әкетілуіне, айырбастау бағамының айтарлықтай әлсіреуіне және кейіннен ішкі сұраныстың төмендеуіне байланысты теріс серпінді көрсететін болады. Сонымен бірге, мұнай, газ және басқа да экспорттық өнімдер бағасының өсуі Ресей экономикасының неғұрлым жоғары құлдырауын тежейтін болады. Сонымен қатар, санкциялар аясында көптеген елдермен өзара іс-қимылдың шектелгенін ескере отырып, Ресей өнімді өткізудің басқа арналарын іздестіріп, Қытай мен өзге елдер жаққа экспорттық әлеуетті арттыра бастауы мүмкін.

Жеткізілімдер тізбегімен сақталып отырған проблемалар және энергия тасығыштарға, ауыл шаруашылығы өнімдеріне бағалардың өсуі жағдайында, сондай-ақ әлемдік экономиканың одан әрі дамуына қатысты белгісіздіктің өсуіне байланысты елдерде инфляциялық қысымның жоғарылауы бұрын болжанғанға қарағанда неғұрлым тұрақты болады. Әлемдегі геосаяси шиеленістің шешілуіне қарай, сондай-ақ ірі орталық банктер қабылдап жатқан іс-қимылдар аясында қысым біршама әлсіреуі тиіс деп күтілуде.

Қазақстанның сауда әріптес елдерінде жоғары ағымдағы мәндерді және жаңа жағдайларды ескере отырып, 2022-2023 жылдарға инфляция бойынша күтулер алдыңғы бағалаулармен салыстырғанда нашарлауда. Осыны ескере отырып, Қазақстанда тұтыну бағасына сыртқы инфляциялық қысым жоғары болып қалады деп күтілуде.

Қысқа мерзімді перспективада ЕО-да жоғары инфляция сақталады. Бұдан әрі инфляция біртіндеп төмендейтін болады, себебі кейбір факторлардың әсері әлсіреуі тиіс. Инфляциялық процестердің баяулауы да ЕО-да күтілетін әлсіз экономикалық белсенділікке байланысты болады.

Қытайда мемлекет жүргізіп отырған салық жүктемесі мен пайыздық мөлшерлемелерді төмендетуді, сондай-ақ қосымша өтімділікті ұлғайтуды қамтитын ынталандыру саясатын ескере отырып, болжамды ауқымда инфляция ағымдағы төмен мәндерден біршама артады деп күтілуде. Алайда, күтім бойынша осыған қарамастан инфляция таргеттелетін деңгейден төмен болады.

Ресей инфляциясы рубльдің күрт құнсыздануының және басқа да инфляциялық факторлардың қысымымен нысаналы көрсеткіштен едәуір жоғары болады.

Әлемдегі белгісіздіктің артуы аясында ірі орталық банктердің қырағы көзқарасы соңғы кездері біршама әлсіреді.

Бұған дейін АҚШ ФРЖ мен ЕОБ-тың жоғары инфляцияны ауыздықтау мақсатындағы іс-қимылдары - ынталандырушыдан біртіндеп бейтарап ақша-кредит саясатына көшу сияқты бір бағытта болды. Тәуекелдердің өсуіне және әлсіз экономикалық өсуді күтуге байланысты орталық банктердің саясаты біршама алшақтауы мүмкін. ЕОБ әрекеттері өсімді қамтамасыз етуге, АҚШ ФРЖ - инфляциялық қысымды төмендетуге көбірек бағытталады деп күтілуде, бұл ретте ФРЖ әрекеттері бұрынғыдай агрессивті болмайды.

Әлемдегі ағымдағы жоғары белгісіздікке қарамастан, әлемдік мұнай нарығын одан әрі дамыту перспективалары тұтастай алғанда оң болып қала береді. ЕІА болжамдарына сәйкес, мұнай нарығында болжамды кезең ішінде теңгерім мұнай ұсынысының оны тұтынудан неғұрлым жылдам өсуіне қарай ығысатын болады. Нәтижесінде, нарықта мұнай

профициті қалыптасады, оның қысымымен мұнай бағасының біршама төмендеуі болжанады.

Өткен болжамды кезеңнің жағдайымен салыстырғанда әлемдік мұнай нарығындағы жағдай біршама жақсарды. Мұнайдың бағасы 2014 жылдан бері алғаш рет бір баррель үшін 100 доллардан асты. Бұл ретте шикізат нарықтарын қоса алғанда, әлемдік экономикадағы ахуал геосаяси шиеленіс салдарынан одан әрі дамуға қатысты жоғары құбылмалылықпен және белгісіздікпен сипатталады.

Қазіргі жағдайды ескере отырып, **базалық сценарий** кезінде Brent маркалы мұнайдың бағасы бір баррель үшін 90 АҚШ долларын құрайды деп болжануда.

1.2. Базалық сценарий бойынша экономикалық даму серпіні

Геосаяси дағдарыс жағдайында ІЖӨ құрауыштарының даму факторлары мен серпіні бойынша алғышарттар өзгерді. Геосаяси шиеленістің күшеюі жағдайында тұтастай алғанда әлемдік экономиканың одан әрі дамуының белгісіздігі едәуір артты. Осы ретте ІЖӨ өсімі бойынша бағалау төмендету жағына қарай қайта қаралды.

Геосаяси жағдайдың айтарлықтай нашарлауы және ағымдағы жылғы қаңтарда экономика өсімінің 1,4%-ға дейін баяулауы экономикалық белсенділік серпінін қайта қарау факторлары болды, бұл 2022 жылғы қаңтарда елдің бүкіл аумағында төтенше жағдай режимінің енгізілуіне байланысты болып отыр. 2022 жылғы ақпанда әлемдегі геосаяси жағдайдың айтарлықтай нашарлауы және Ресейге қарсы жаңа санкциялар енгізу аясында одан әрі дамуға қатысты белгісіздік едәуір артты.

Сонымен қатар, геосаяси дағдарыс Қазақстандағы экономикалық белсенділікке бірқалыпты ықпал ететін болады. Сыртқы сұраныстың әлсіреуі шикізат тауарларының жоғары бағаларымен, Қазақстанның пайдасына сауда және көлік ағындарын қайта құрумен, бюджет шығыстарының әлеуетті өсуімен, сондай-ақ эпидемиологиялық ахуалдың жақсаруымен қалыпқа келтірілетін болады.

Ресей мен Украина төңірегіндегі ахуалға, сондай-ақ валюта нарығындағы байқалатын құбылмалылыққа байланысты инвестициялық және тұтынушылық сұраныс бойынша өткен болжамды раундпен салыстырғанда неғұрлым тежелген серпін күтілуде. Бұл ретте бұл серпіннің сипаты Ресейге қарсы түпкілікті санкциялардың ауқымымен және олардың әлемдік экономикаға, атап айтқанда шикізат нарықтарына әсерімен айқындалатын болады. Сыртқы сұраныстың өсуіне қатысты белгісіздіктің өсуіне байланысты тауарлар экспортының одан әрі серпініне қатысты елеулі белгісіздік бар.

Негізінен 2022 жылы ІЖӨ өсімін тежейтін факторларды іске асыруға байланысты 2023 жылы экономиканың өсуі әлеуетті деңгейлерге жуық межеге қайта оралады деп күтілуде.

Алдыңғы болжамды раундпен салыстырғанда инфляция болжамдары жоғарлау жағына қарай қайта қаралды. Инфляцияның қалыптасу тәуекелі 2022-2023 жылдардағы нысаналы дәлізден айтарлықтай артты.

Геосаяси жағдайдың шиеленісуі және кейбір тәуекелдерді іске асыру жағдайында инфляция бойынша болжамдар жоғарлау жағына қарай қайта қаралды. 2022 жылғы ақпанда болған теңгенің айырбастау бағамының құнсыздануы инфляцияның неғұрлым жоғары серпінінің негізгі себебі болып табылады. Бұдан басқа, ресейлік өнімнің импорттағы жоғары үлесін

ескере отырып, Ресейдегі инфляцияның жеделдеуі ішкі бағаларға инфляциялық қысым жасайтын болады. Бұл көбінесе азық-түлікке жатпайтын тауарлардың бағасына әсерін тигізеді.

Азық-түлік инфляциясының қалыптасуы бірнеше факторлардың әсерінен құралады. Бір жағынан, әлемдегі, оның ішінде біздің ішкі инфляциялық процестерімізге теріс әсер тигізетін сауда серіктес елдердегі азық-түліктің жоғары инфляциясы әзірге сақталады деп күтілуде. Екінші жағынан, инфляцияға қарсы мемлекеттік саясат сыртқы факторлардың теріс әсерін шектейтін болады.

Азық-түлікке жатпайтын тауарлар мен азық-түлік бағасының өсу қарқыны жеделдеген жағдайда инфляциялық қысымның күшеюі ақылы қызметтердің неғұрлым қалыпты серпінімен ішінара тежеледі. 2021 жылғы жоғары айлық мәндердің жылдық инфляция есептерінен шығуы, реттелген тұрғын үй-коммуналдық қызметтер, бензин және дизель отыны бағаларының өсуіне енгізілген мораторийдің төмендетілген әсері де тежеуші ықпал ететін болады. Бұл тікелей әсерден бөлек жекелеген тауарлар мен қызметтердің өзіндік құнын арттыруды тежеу арқылы жанама дезинфляциялық әсер ететін болады. Тұтынушылық сұраныстың неғұрлым тежелген серпіні қосымша дезинфляциялық әсерін тигізетін болады.

Орта мерзімді перспективада инфляцияның біршама баяулауы күтілуде. Бұл теңгенің ішкі бағаға, бірінші кезекте азық-түлікке жатпайтын тауарларға құнсыздануынан болатын әсердің таусылуы аясында болады.

1.3. Орта мерзімді перспективадағы тәуекелдер

Әлемдегі геосаяси шиеленістің күшеюіне байланысты алдыңғы болжамды раундпен салыстырғанда инфляцияның тәуекел-бейіні едәуір нашарлады (1-график).

Әлемдегі геосаяси дағдарыс Қазақстанның жекелеген макроэкономикалық көрсеткіштерінің ағымдағы серпінінің өзгеруіне әкелді. Осы көрсеткіштер болжамдарының белгісіздігі айтарлықтай өсті, бұл инфляцияның тәуекел-бейінін айтарлықтай нашарлатады.

Мәселен, дамушы нарықтардан дамыған нарықтардың пайдасына капиталдың кету қаупі айтарлықтай арта түсті. Біріншіден, әлемдегі инфляциялық қысымның өсуі дамыған елдердің орталық банктерін болашақ пайыздық мөлшерлемелердің траекториясын өсу жағына қарай қайта қарауға мәжбүрлейді. Екіншіден, Ресейге қарсы жаңа санкцияларды енгізу және енгізуін күту дамушы елдердің тәуекел-сыйлықақыларын арттырады, бұл олардың валюталарының, соның ішінде Қазақстан валютасының құнсыздануына әкелуі мүмкін. Осыған байланысты, әсіресе қысқа мерзімді перспективада инфляцияны жеделдету тәуекелі едәуір артады.

Сонымен қатар, сыртқы инфляция импортының тәуекелі айтарлықтай артты. Бұл Ресейде санкцияларға байланысты ресейлік рубльдің құнсыздануына және бизнестің жұмысындағы іркілістерге орай инфляцияның үдеуі қаупінің өсуінің салдары болды. Сыртқы инфляциялық ахуал энергия ресурстарының қымбаттауына байланысты әлемдегі инфляцияның өсуімен де нашарлай түсті. Соңғы уақытта байқалып отырған кең ауқымды азық-түлік тауарларына әлемдік бағалардың үдеп өсуі аясында әлемдік азық-түлік инфляциясы импортының едәуір тәуекелі сақталып отыр. Астық көлемінің төмендеу ықтималы (әсіресе Украинадағы тұрақсыз ахуалдың салдарынан), көптеген елдердің азық-түлік қауіпсіздігін қамтамасыз ету ұмтылысына байланысты азық-түлік өнімдеріне сұраныстың артуы азық-түлік

нарықтарындағы теңгерімсіздіктердің сақталуына немесе күшеюіне әкеп соғуы мүмкін. Бұл фактор кейіннен Қазақстанда да азық-түлік өнімдеріне бағаның өсуіне алып келуі мүмкін.

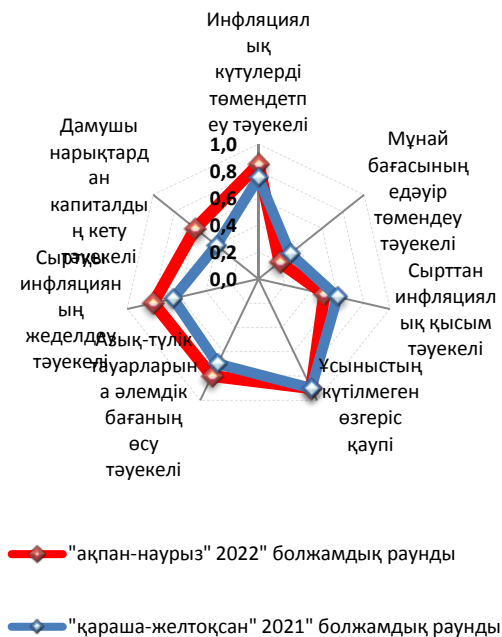
Сонымен қатар, теңгенің айырбастау бағамының ағымдағы әлсіреуіне және азық-түліктің жоғары инфляциясының сақталуына байланысты орта мерзімді перспективада инфляциялық күтулердің орындалмау тәуекелі сақталады.

2022 жылғы 1 шілдеге дейін ЖЖМ және ТКШ қызметтеріне бағаның өсуіне мораторий жарияланғанына қарамастан, ұсыныс факторлары тарапынан инфляцияны жеделдету тәуекелі жоғары деңгейде қалып отыр. Мысалы, мораторий жойылғаннан кейін өндірістің рентабельділігін сақтау және инвестицияларды қаржыландыру қажеттілігі салдарынан аталған тауарлар мен көрсетілетін қызметтерге бағаның тым қатты өсуі мүмкін. Бұл өсу Қазақстанда басқа да тауарлар мен қызметтер өндірісі шығындарының өсуіне әсер етуі мүмкін. Бұдан басқа, COVID-19 пандемиясына және РФ-ға қарсы санкциялардың ықтимал әсеріне байланысты жеткізілімдердегі іркілістің сақталуы өндіріс шығындарының ұлғаюына және инфляцияның одан әрі жеделдеуіне әкелуі мүмкін.

Ішкі факторлар арасында сұраныс тарапынан инфляциялық қысым тәуекелі біршама төмендеді. Бұл фактор қаңтар айындағы оқиғаларға және зейнетақы жинақтарын алу белсенділігінің төмендеуіне байланысты Қазақстан экономикасының неғұрлым төмен даму траекториясына негізделген.

Тәуекелдің басқа да оң факторларының арасынан мұнай бағасының едәуір құлдырау тәуекелінің төмендеуін атап өту қажет. Осылайша, COVID-19 пандемиясының әлемдік денсаулық сақтау жүйесіне шамалы әсер етуіне байланысты шектеулерді біртіндеп алып тастау, сондай-ақ ОПЕК+ тарапынан мұнай өндірісінің шектеулі өсуіне байланысты энергия ресурстарына бағаның көтерілуі және РФ-ға қарсы санкцияларға байланысты жеткізілімдердегі іркілістер шикізат тауарлары бағасының жоғары деңгейде болуына әкеледі.

1-график. Сараптамалық тәсілге негізделген тәуекелдер картасы

Дереккөзі: ҚРҰБ есептері

Дегенмен, инфляцияның жалпы тәуекел-бейінінің айқын нашарлауы және әлемдегі одан арғы жағдайдың жоғары белгісіздігі салдарынан Ұлттық Банк оның бірнеше даму сценарийлерін қарастырды.

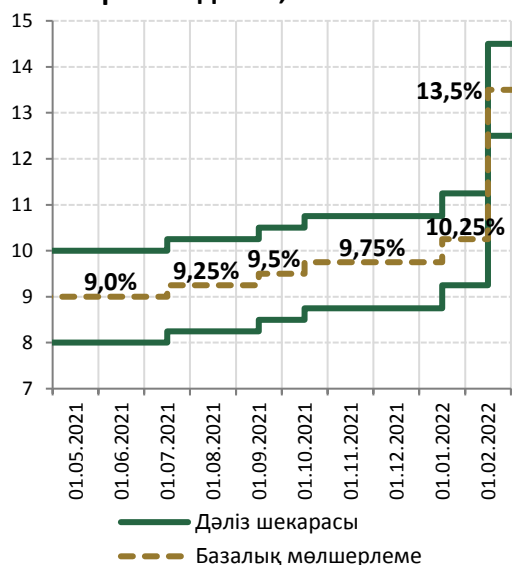
Мәселен, пессимистік сценарий кезінде Ресейге қарсы соңғы санкциялардың ауқымы мен ықпалы базалық сценарийге қарағанда күшті болады. Бұл жағдайда Ресейде бизнес жүргізу тәсілдерінде құрылымдық өзгерістер болады, елдің әлеуетті экономикалық өсімі айтарлықтай төмендейді, Ресей рублі айтарлықтай құнсызданады. Бұл факторлар Ресеймен тығыз экономикалық байланыстардың салдарынан Қазақстан экономикасына кері әсерін тигізеді. Осылайша, ІЖӨ-нің неғұрлым төмен өсу қарқыны, неғұрлым құнсызданған айырбастау бағамы және инфляцияның неғұрлым жоғары мәндері байқалатын болады.

Оқиғалар оптимистік сценарий бойынша өрбіген жағдайда, РФ-ға қарсы санкциялардың әсері анағұрлым төмен болады. Бұл сценарий бойынша Қазақстанның ІЖӨ өсу қарқыны жоғары, айырбастау бағамы мықты және инфляция базалық сценарийге қарағанда төмен болады.

II. АҚША-КРЕДИТ САЯСАТЫ

2-график. 2021-2022 жылдардағы базалық мөлшерлеме дәлізі, %

Дереккөзі: ҚРҰБ

II. АҚША-КРЕДИТ САЯСАТЫ

2.1 Базалық мөлшерлеме бойынша шешімдер

Инфляциялық процестердің біршама баяулауын ескере отырып, 2021 жылғы 6 желтоқсанда базалық мөлшерлемені 9,75% деңгейінде сақтау туралы шешім қабылданды (2-график). Коронавирустың жаңа штаммы - омикронға және оның инфляциялық процестерге, сыртқы және ішкі сұранысқа ықпалына қатысты өсе түскен белгісіздік маңызды фактор болды. Сыртқы секторда инфляцияны жеделдету үрдісінің жалғасуы байқалды. Қазақстанда инфляция серпініне азық-түлікке жатпайтын тауарлар бағасының жеделдеуі әсер етті, ол азық-түлік құрауыштарының бәсеңдеуінің орнын толтырды. Бағаға жоғары инфляциялық күтулер қосымша қысым көрсетті.

2022 жылдың басында жылдық инфляцияның бәсеңдеуінің тұрақсыздығы жағдайында Ұлттық Банк дезинфляциялық ақша-кредит саясатын жүргізуді жалғастырды. 2022 жылғы 24 қаңтарда инфляциялық күтулерді төмендету және инфляцияның 2022 жылдың соңына қарай 4-6% нысаналы дәлізге кіру мақсатында базалық мөлшерлемені 10,25%-ға дейін 50 б.т-ға көтеру туралы шешім қабылданды. Әлемнің көптеген елдерінде бағаның өсуі жоғары деңгейде қалып отыр. Ішкі экономика жыл бойына инфляцияны жеделдету тәуекелдерінің болғанымен сипатталады. Бұл тәуекелдер 2021 жылдың бірінші жартысындағы инфляцияның салыстырмалы түрде төмен базасымен, сондай-ақ 2022 жылдың ортасына қарай ӘМАТ, ЖЖМ және коммуналдық қызметтер бағаларын уақытша реттеу мерзімінің аяқталуымен байланысты.

2022 жылғы 24 ақпанда геосаяси ахуал едәуір нашарлаған кезде сыртқы сектор тарапынан тәуекелдерді іске асыру нәтижесінде Ұлттық Банк баға тұрақтылығын сақтау қажеттілігіне байланысты базалық мөлшерлеме деңгейі туралы кезектен тыс шешім қабылдады. Базалық мөлшерлеме 13,5%-ға дейін 325 б.т-ға көтерілді. Бұл шешім сондай-ақ инфляциялық күтулерді және теңгенің айырбастау бағамына девальвациялық қысымды төмендетуге бағытталған.

1-бокс. Халыққа Ұлттық Банктің мақсаттары бойынша пікіртерім жүргізу нәтижелері

2022 жылғы ақпанда инфляциялық күтулер бойынша ай сайынғы халыққа пікіртерім жүргізу шеңберінде Ұлттық Банктің мақсатына қатысты сұрақтар қойылды.

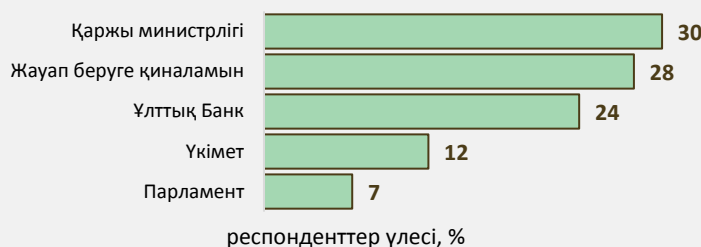
Пікіртерімге қатысқандардың төрттен бір бөлігі Ұлттық Банктің негізгі мақсаты баға тұрақтылығы болып табылатынын біледі. Пікіртерім қорытындысы бойынша пікіртерімге қатысушылардың үштен бірі Ұлттық Банктің басты мақсаты туралы сұраққа жауап беруге қиналды. Көпшілігі экономикалық өсу (26%) және баға тұрақтылығы (24%) Ұлттық Банктің негізгі мақсаты деп санайды. Сұралғандардың тек 3%-ы ғана Қазақстандағы инфляцияның 2022 жылдағы нысаналы өлшемдерін біледі (нысаналы дәліз 4-6%).

Қазақстан Республикасы Ұлттық Банкінің негізгі мақсаты?

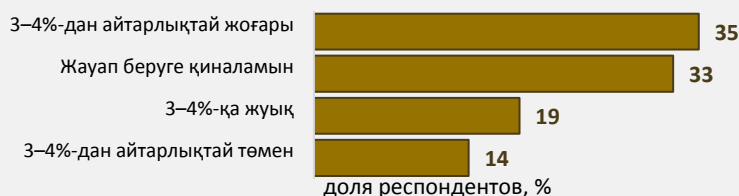
Пікіртерімге қатысушылардың көпшілігі Қазақстандағы базалық пайыздық мөлшерлемені Ұлттық Банк белгілейтінін білмейді. Базалық мөлшерлемені белгілеуге жауапты органды таңдау кезінде Қаржы министрлігі (30%) мен Ұлттық Банк (24%) арасында бөлінді.

Қазақстанда базалық пайыздық мөлшерлемені кім белгілейді?

Респонденттердің 19%-ы инфляция бойынша орта мерзімді мақсатқа қол жеткізіледі деп күтуде. Респонденттердің 35%-ы 2025 жылы Қазақстандағы инфляция деңгейі 3-4%-дан артық, яғни нысаналы дәлізден айтарлықтай жоғары болады деп есептейді. Респонденттердің үштен бірі жауап беруге қиналды.

Ұлттық Банктің мақсаты инфляцияны 2025 жылға қарай 3-4% деңгейіне дейін төмендету болып табылады. Қалай ойлайсыз, 2025 жылы инфляция деңгейі қандай болады?

Дереккөзі: FusionLab, 2022 жылғы ақпандағы пікіртерім нәтижелері

2.2. Ақша ұсынысы

Ақша ұсынысының өсу қарқыны 2021 жылғы екінші жартыжылдықтағы біршама баяулауға қарамастан, жоғары деңгейде қалып отыр. Ақша мультипликаторы кеңейіп келе жатқан ақша массасының аясында біртіндеп өсуде.

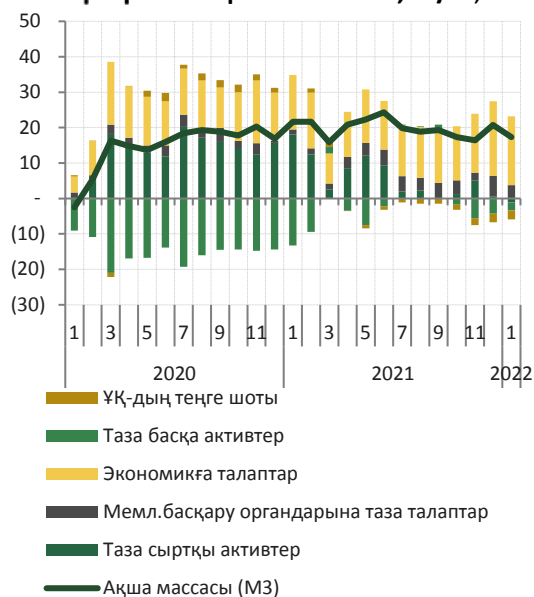
Экономикадағы ақша массасы 2021 жылы шамамен 5 трлн теңгеге (20,8%-ға) ұлғайып, 30 трлн теңге белгісіне жетті (3-график). 2022 жылғы қаңтарда ақша массасының жылдық өсімі 17,4%-ға (2021 жылғы қаңтарда – 21,6%) дейін шамалы төмендеді.

Негізінен тұтынушылық белсенділік артуы есебінен халықтың кредиттерінен экономикаға қойылатын талаптар, сондай-ақ МБҚ сатып алу салдарынан банк секторы тарапынан Үкіметке қойылатын талаптар ақша массасының өсуіне негізгі үлес қосуда.

Бұл ретте сыртқы активтердің үлесі төмендеп, 2021 жылғы желтоқсанда нөлге жақын болды, ал 2022 жылғы қаңтарда ақша ұсынысының серпініне теріс үлес қосқанын көрсетті. 2022 жылдың басында сыртқы активтердің теріс үлесі алтынның бағасы төмендеуі және опциондық стратегиялар шеңберінде оны сату, мемлекеттік борышты төлеу, Үкімет шоттары бойынша операциялар және Ұлттық Банктің интервенциялары нәтижесінде орын алды.

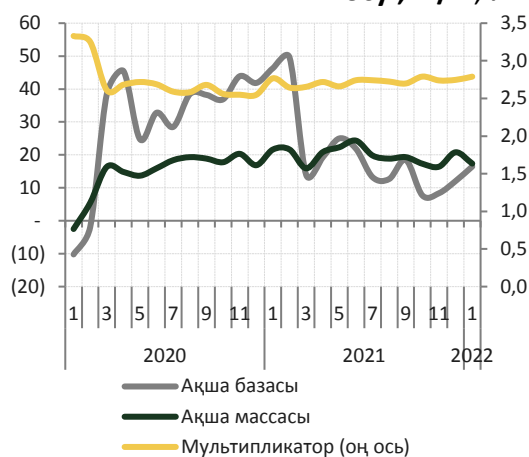
2020 жылғы жоғары базаның әсері аяқталғаннан кейін ақша базасының өсімі төмендетілген деңгейде тұр. Ақша мультипликаторы (ақша массасының ақша базасына қатынасы) кеңейіп келе жатқан ақша массасы аясында біртіндеп артуда (4-график).

3-график. Ақша массасы, ж/ж, %

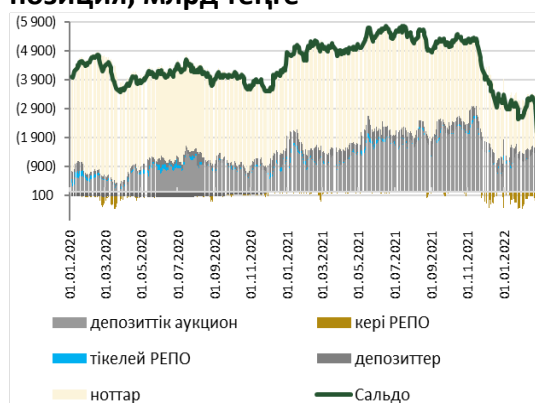
Дереккөзі: ҚРҰБ

4-график. Ақша агрегаттарының өсуі, ж/ж, %

Дереккөзі: ҚРҰБ

5-график. Ұлттық Банктің операциялары бойынша ашық позиция, млрд теңге

Дереккөзі: ҚРҰБ

2.3 Ақша нарығы

ҚРҰБ операциялары бойынша өтімділікті алып қою көлемі айтарлықтай төмендеді. Ақша нарығының мөлшерлемелері өтімділікке жоғары сұраныс кезеңінде жоғарғы шекараға жақындап, нысаналы дәліз шегінде қалыптасады.

ҚРҰБ операциялары бойынша сальдо 2021 жылғы қарашаның ортасындағымен салыстырғанда 2 еседен астам төмендеп, 2022 жылғы ақпанда 2,3 трлн теңге болды. Бұған жеңілдікпен кредиттеу бағдарламасының аяқталуы, Ұлттық Банктің валюта нарығындағы операциялары (валюталық интервенциялары), Үкіметтің Ұлттық Банктегі шоттарындағы қалдықтардың өсуі, халық санкциялық шектеулерге байланысты қауіптенуінен қаражатты алып алуы ықпал етті.

Ұлттық Банктің сальдосы құрылымында алып қоюлар көлемінің қысқаруы негізінен ноттар мен депозиттік аукциондар көлемі төмендеуі есебінен орын алды (5-график).

Теңгелік өтімділікке артқан сұраныс кезеңінде кері репо операциялары бойынша ҚР ҰБ ұсынатын өтімділік көлемі ұлғайды, олардың бір күндік орташа көлемі 2021 жылғы желтоқсанда – 2022 жылғы ақпанда 298 млрд теңгеге (2021 жылғы қаңтар-қарашада – 17,1 млрд теңге) жетті.

Қаңтарда Ұлттық Банктің ақша-кредит саясаты жөніндегі комитетінің кезекті отырысында және 2022 жылғы ақпандағы кезектен тыс отырысында базалық мөлшерлеме өсірілгеннен кейін ақша нарығының мөлшерлемелері өсті.

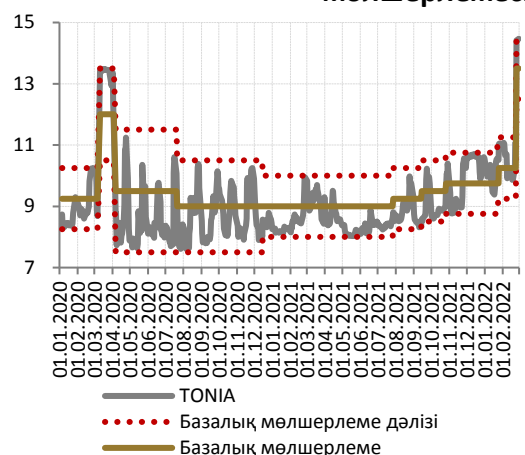
2021 жылғы қарашаның соңынан бастап коронавирустың жаңа штамы анықталуы салдарынан әлемдік қаржы нарықтарындағы жоғары құбылмалылық кезеңінде мөлшерлемелер дәліздің жоғарғы шекарасына жақын қалыптасты. 2022 жылғы қаңтардың бірінші жартысында ақша нарығының мөлшерлемелері төмендегені байқалды.

2022 жылғы ақпанда Ресей әскери іс-қимылдарды жария етуі салдарынан геосаяси жағдайдың күрт нашарлауы және айырбастау бағамына тиісті қысым

аясында ақша нарығының мөлшерлемелері дәліздің жоғарғы шекарасында болды.

Бақыланып отырған кезеңде мөлшерлемелер көбінесе есепті айлардың соңында жоғары сұраныс кезеңдерінде жоғарылап, құбылмалы болып қалды. Tonіa мөлшерлемесі мен базалық мөлшерлеме арасындағы спред орта есеппен 3 айда (2021 жылғы желтоқсан-2022 жылғы ақпан) 0,48 п.т., (2021 жылғы қыркүйек-қарашада -0,46) болды. Спредтің барынша жоғары мәні 2021 жылғы желтоқсанда (0,75), сондай-ақ өтімділікке жоғары сұраныс (21-28 ақпанда 0,9) аясында 2022 жылғы ақпанның соңғы күндері байқалды (6-график).

6-график. Пайыздық мөлшерлемелер дәлізі және TONIA мөлшерлемесі

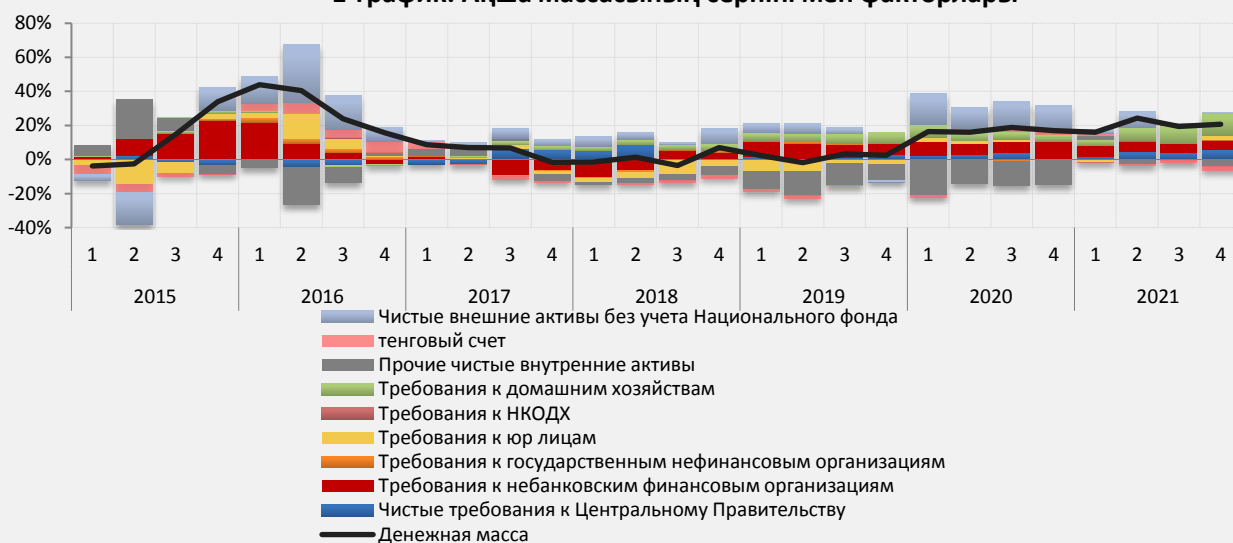

Дереккөзі: ҚРҰБ, ҚҚБ

2-бокс. 2020-2021 жылдары ақша ұсынысын қалыптастыру факторлары

Екі жыл ішінде (2020-2021 жылдары) ақша массасы (М3) 30,1 трлн теңгеге дейін 41,2%-ға дейін өсті. Ақша массасының өсуі негізінен сыртқы активтердің өсімі, экономика мен мемлекеттік басқару органдарына қойылатын талаптардың артуы аясында орын алды (1-график).

1-график. Ақша массасының серпіні мен факторлары

Дереккөзі: ҚРҰБ

Ақша ұсынысының негізгі өсімі 2021 жылы – 20,8%-ға немесе 5,2 трлн теңге болды, 2020 жылы ақша массасы 16,9%-ға немесе 3,6 трлн теңгеге өсті. Ақша массасының күрт өсуі 2020 жылғы наурызда төтенше жағдай енгізілгеннен бері байқалады, 2020 жылғы наурызда жылдық көрсету бойынша өсім 16,4% (2020 жылғы ақпанда – 5,4%-ға) болды.

2020 жылы және 2021 жылдың басында сыртқы активтер елеулі үлес қосты, олардың өсуіне 2020 жылы баға өсуіне байланысты алтын портфелінің ұлғаюуы, сондай-ақ валюталық қайта бағалау ықпал етті. Алтын бағасы 2020 жылы инвесторлардың коронавирус пандемиясынан, алтын-валюта резервтерінің портфелінде физикалық көлем өсуінен, сондай-ақ айырбастау бағамы өзгеруіне байланысты қайта бағалау әсерінен туындаған дағдарыстан кейінгі әлемдік экономиканың қалпына келу перспективаларына алаңдаушылықтарына байланысты 25%-ға өсті. Соған қарамастан, сыртқы активтердің ақша массасына қосқан үлесі 2021 жыл ішінде негізінен бағасы төмендеуі аясында алтын-

валюта резервтерін қайта бағалауға байланысты төмендеді (2021 жылы алтын бағасы 4,3%-ға төмендеді).

Экономикаға қойылатын талаптардың өсуі. Банк жүйесінің экономикаға, атап айтқанда, Мемлекет басшысының экономиканы қолдау жөніндегі дағдарысқа қарсы бастамаларын қолдау үшін дағдарысқа қарсы шараларды іске асыруға байланысты банктік емес қаржы секторына қойылатын талаптар ұлғаюы ақша массасын қалыптастырудың тағы бір маңызды факторы болды.

2020 жылдың басынан бері банктік емес қаржы ұйымдарын (бұдан әрі - БЕҚҰ) жалпы капиталдандыру 2 трлн теңгеден асты, одан негізгі үлес 2020 жылға тиесілі (1,9 трлн теңге). 2021 жылы БЕҚҰ капиталдандырудың жалпы сомасы 120 млрд теңге болды, ол «Нұрлы Жер» бағдарламасын қаржыландыруға бағытталды. Шағын және орта кәсіпкерлік субъектілерін жеңілдікпен кредиттеу бағдарламасы шеңберінде 2021 жылдың соңында банктер бір жарым мыңнан астам кәсіпкерлік субъектілеріне 1,1 трлн теңге сомада шамамен 12 мың қарыз берді. «Қарапайым заттар экономикасы» бағдарламасы бойынша шамамен 1 трлн теңге берілді.

Экономиканы қолдау бағдарламалары көптеген елдер, оның ішінде дамыған экономикалар да іскерлік белсенділікті ынталандыру, жұмыспен қамтуды қолдау және дағдарыс кезеңінде инфрақұрылымды дамыту үшін қолданған мәжбүрлі шара болып табылады. Қолдау бағдарламаларынан уақтылы шығу түйінді мәселе болып табылады, осы орайда Ұлттық Банк 2021 жылы жеңілдікті кредиттеу бойынша 5 бағдарламаны аяқтады және одан әрі Ұлттық Банктің экономиканы қолдау бағдарламаларынан біртіндеп шығуы көзделген.

Жеке тұлғаларды кредиттеуді өсіру 2021 жылдан бастап ақша ұсынысы өсуінің негізгі факторы болып табылады. Халықтың теңгемен кредиттері 2020 жылы 14,1%-ға немесе 0,9 трлн теңгеге, 2021 жылы - 43,2%-ға немесе 3,2 трлн теңгеге ұлғайды. 2 жылда кредиттердің жалпы көлемінде халықты кредиттеудің үлесі 10 п.т. ұлғайып, 58% (барлық теңгемен берілген кредиттерде халықтың теңгемен кредиттерінің үлесі – 65%) болды.

Халық кредиттерінің құрылымында тұтынушылық кредиттердің үлесі өсті, олар 2020-2021 жылдары 1,9 трлн теңгеге (46%-ға) ұлғайды, оның ішінде өсімнің 90%-нан астамы 2021 жылға тиесілі. Бір жағынан, тұтынушылық кредиттеудің кеңеюі елде экономикалық өсімді ынталандырады, екінші жағынан, проинфляциялық қысым, сондай-ақ айырбастау бағамына қысым жасайды, өйткені халықтың тұтынуы көбінесе шетел валютасына сұраныс туындатып, тауарлар импортымен қамтамасыз етіледі.

Мемлекеттік тұрғын үй бағдарламаларын іске асыру есебінен ипотекалық кредиттеудің өсуі жеке қарыздарға қосымша қолдау көрсетеді. Ипотекалық портфель 2 жылда 85,7%-ға немесе 1,6 трлн теңгеге өсті. Тұтынушылық қарыздар сияқты, ипотека 2021 жылы – 40,1%-ға немесе 1,0 трлн теңгеге, оның ішінде зейнетақы жинақтарын пайдалану аясында ең көп өсті.

Фискалдық арна. Ақша массасының өсуіне Қазақстан Республикасы Қаржы министрлігінің МБҚ-ны белсенді орналастыруы нәтижесінде Үкіметке қойылатын талаптардың өсуі қосымша оң үлес қосуда. Ақша ұсынысының өсуі банктердің мемлекеттік облигацияларды сатып алуы есебінен орын алуда. Бюджет шығыстарын қаржыландыру нәтижесінде МБҚ орналастырудан алынған ақша қаражаты бюджет алушылардың шоттарына түседі және депозиттік шоттарды ұлғайтады, осылайша ақша массасының өсуіне әсер етеді.

Банктердің Үкіметке талаптары 2 жылда шамамен екі есе өсіп, 4,2 трлн теңге болды, оның ішінде 2020 жылы – 1,1 трлн теңгеге (52,2%-ға), 2021 жыл – 1,0 трлн теңгеге (30,8%-ға) өсті.

Осылайша, 2020-2021 жылдары ақша массасының едәуір өсуіне алтын-валюта резервтерінің өсуі, Қазақстан Республикасы Үкіметі мен Ұлттық Банк тарапынан экономиканы қолдауы, сондай-ақ халықты тұтынушылық және ипотекалық кредиттеу өсуі негізгі әсер етті.

2.4 Валюта нарығы

2022 жылғы желтоқсан-ақпанда валюта нарығындағы жағдай сыртқы және ішкі факторлардың әсерінен қалыптасты. Инфляция жеделдеуіне байланысты дамыған елдердің орталық банктері неғұрлым жылдам қарқынмен активтерді сатып алуды тоқтату және мөлшерлемелерді жақында көтеретіні туралы жариялады. Бұл АҚШ доллары жанандық нығаюына, қазынашылық облигациялардың кірістілігі өсуіне және дамушы елдерден капитал әкетілуіне ықпал етті.

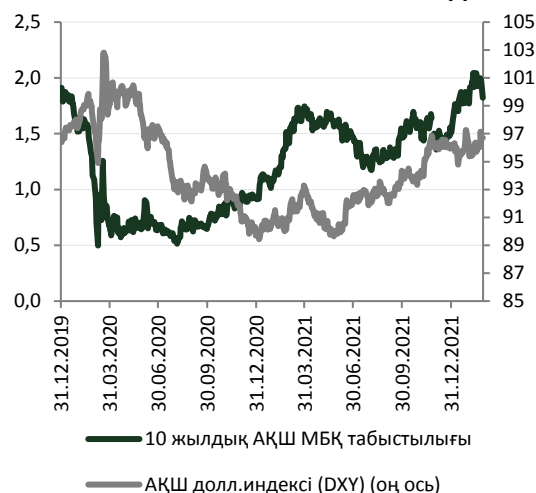
Осы жылғы қаңтарда елдегі наразылықтар мен жаппай тәртіпсіздіктерге байланысты валюта нарығындағы сауда-саттық шетел валютасына жинақталған жоғары сұраныс пен күрт шектелген ұсыныстан басталды. Бұл нарықта шиеленісті және шамамен 240 млн АҚШ доллары көлемінде валюталық интервенцияларды жүргізуді қажет етті.

Осы жылғы 24 ақпанда геосаяси дағдарыс шиеленісуі аясында теңге бағамы бір АҚШ доллары үшін 437,19 теңгеден 466,01 теңгеге дейін 6,6%-ға күрт әлсіреді.

Мұнай нарығында 2021 жылғы желтоқсаннан бастап 2022 жылғы ақпан аралығында 2014 жылдан бері алғашқы рет кезеңде бір баррель үшін 100 АҚШ доллары белгісінен асып, 43,1%-ға баға өскені байқалды, ол жоғары сұраныс пен шектеулі ұсыныстан, геосаяси оқиғалар аясында ұсыныс төмендеуінің әсерінен туындады.

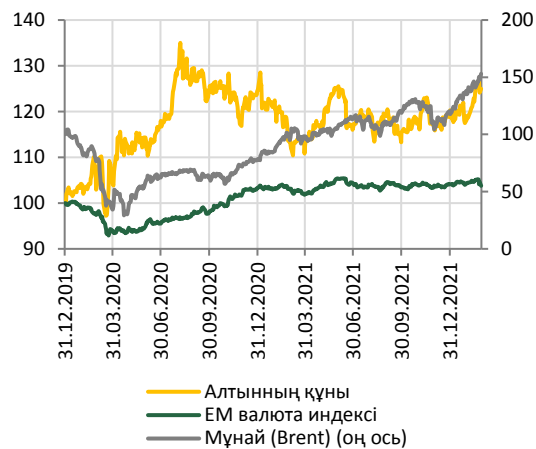
ФРЖ-ның риторикасы күшеюі қаржы нарықтарындағы құбылмалылыққа және дамушы елдерден капитал әкетілуіне әкелді. Инфляция өсуінің аясында күтіліп отырған АҚШ ФРЖ-ның мөлшерлемелерді алда өсіруі, ынталандыруды тоқтату қарқынын жеделдету және 2022 жылғы бірінші тоқсанда активтерді сатып алу бағдарламасын аяқтау туралы хабарлау қазынашылық облигациялардың кірістілігі қарашаның соңындағы 1,46%-дан осы жылғы ақпанның соңында 1,82%-ға дейін өсуіне және АҚШ доллары нағаюына әкелді, бұл дамушы елдердің валюталарына қысым көрсетуде (7-график).

7-график. АҚШ-тың 10 жылдық МБҚ кірістілігі, АҚШ долларының индексі

Дереккөзі: Refinitiv

8-график. ЕМ валюталары индексінің, алтын (31.12.2019ж.=100) мен мұнай құнының серпіні

Дереккөзі: ҚҚБ, ҚРҰБ

әкетілуіне әкелді. Инфляция өсуінің аясында күтіліп отырған АҚШ ФРЖ-ның мөлшерлемелерді алда өсіруі, ынталандыруды тоқтату қарқынын жеделдету және 2022 жылғы бірінші тоқсанда активтерді сатып алу бағдарламасын аяқтау туралы хабарлау қазынашылық облигациялардың кірістілігі қарашаның соңындағы 1,46%-дан осы жылғы ақпанның соңында 1,82%-ға дейін өсуіне және АҚШ доллары нағаяуына әкелді, бұл дамушы елдердің валюталарына қысым көрсетуде (7-график).

2021 жылғы желтоқсан - 2022 жылғы ақпан кезеңінде нарықтардағы белгісіздікке байланысты алтын бағасының жоғары құбылмалылығы байқалды (8-график).

Желтоқсан-ақпан кезеңінде нарықтардағы белгісіздікке байланысты алтын бағасының жоғары құбылмалылығы байқалды (8-график).

2021 жылғы желтоқсанда «омикрон» штамының жеңіл белгілері туралы хабар мұнайға баға белгілеуге жағымды әсер етті. Қаңтарда мұнай бағасы 2014 жылдан бастап алғашқы рет 90 белгісінен асып, осы жылғы 31 қаңтарда бір баррелі үшін 91,21 АҚШ доллары болды. Жылдың басынан бері мұнайға сұраныс күтілгеннен күшті болуына қарай, АҚШ-та өңделмеген мұнай қоры қаңтардың бірінші аптасының өзінде біршама төмендеді.

ОПЕК+ осы жылғы қаңтар және ақпанда өндіруді ұлғайту көлемі бойынша позицияны тәулігіне 400 мың баррель деңгейінде сақтап қалды. Алайда, альянс елдерінің мұнай өндіруінің нақты деңгейі рұқсат етілген деңгейден артта қалып отыр. Баға белгілеулердің өсу себептеріне Ресей мен Украина арасында әскери қимылдардың басталуына, сондай-ақ БАӘ-дегі мұнай нысандарына шабуыл жасалғаны туралы жаңалықтарға байланысты мұнай ұсынысының төмендеу тәуекелі де жатады.

Жалпы, желтоқсан-ақпанда Brent сұрыпты мұнайға баға белгілеу бір баррелі үшін 69-101 АҚШ доллары аралығында болды (8-график).

Дамыған елдердің орталық банктерінің ақша-кредит саясатын ертерек қатайтуын күту аясында дамушы нарықтардан капиталдың әкетілуі жалғасты. Мәселен, ағымдағы жылғы қаңтардың соңында шетелдік

инвесторлардың Қазақстанның МБҚ-на салымдары 543,8 млрд теңгеге дейін (қазанның соңында 863 млрд теңге) төмендеді. Қорытындысында бейрезиденттердің Қазақстанның МБҚ-на инвестицияларының үлесі 4,26%-дан 4,04%-ға дейін төмендеді.

Белгісіздік пен елде 12-13 қаңтарда болған қаңтар оқиғаларының аясында қаржылық тұрақтылықтың тұрақсыз құбылмалығы мен тәуекелдеріне жол бермеу мақсатында Ұлттық Банк шамамен 240 млн АҚШ доллары көлемінде валюталық интервенциялар жүргізді.

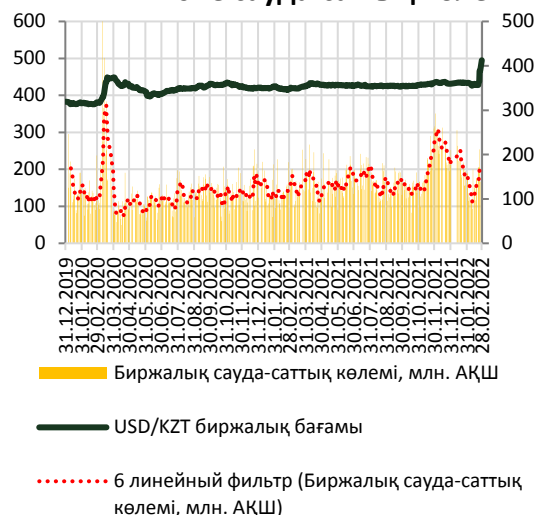
Ақпанның соңында Ресей мен Украина төңірегіндегі геосаяси оқиғаларға байланысты жағдай ұшығып, Қазақстанның қаржы нарығы үшін тәуекелдерді арттырды. Мәселен, 24 ақпанда әскери операциялардың бірінші күні аясында теңге бір АҚШ доллары үшін 437,19-дан 466,01 теңгеге дейін 6,6%-ға күрт әлсіреді. Ішкі валюта нарығында күрт өскен құбылмалыққа жауап ретінде Ұлттық Банк нарықта тұрақсыздандудың алдын алу мақсатында 274,1 млн АҚШ доллары жалпы көлемінде валюталық интервенциялар жүргізді.

Бюджетке трансферттерді жүзеге асыру үшін Ұлттық қордың қаражатын конвертациялау бойынша операциялар және квазимемлекеттік сектор субъектілерінің экспорттық түсімдерін сатуы да теңгеге қолдау көрсетті.

Мұнайға баға белгілеу өсуіне қарамастан, Ресей мен Украинаның әскери іс-қимылдары аясында теңгенің айырбастау бағамы 2021 жылғы желтоқсаннан бастап 2022 жылғы ақпан аралығында бір АҚШ доллары үшін 434,20-дан 495 теңгеге дейін 14%-ға айтарлықтай әлсіреді (9-график).

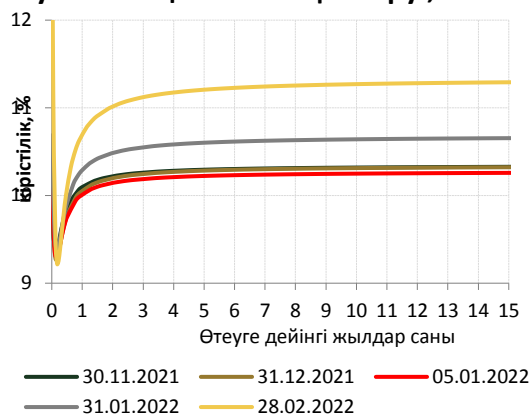
Желтоқсан-ақпанда сыртқы және ішкі жағдайлардың әсер етуі нәтижесінде теңгенің айырбастау бағамы 426,10-495 теңге аралығында өзгерді. Желтоқсан-ақпанда биржалық сауда-саттықтың бір күндік орташа көлемі 174 млн АҚШ доллары (2021 жылғы қыркүйек-қарашада – 141 млн АҚШ доллары, 2020 жылғы желтоқсан – 2021 жылғы ақпанда – 120 млн АҚШ доллары) болды.

9-график. Теңге бағамының серпіні және сауда-саттық көлемі

Дереккөзі: ҚҚБ, ҚРҰБ

10-график. Кірістіліктің тәуекелсіз қисығының өзгеруі, %

Дереккөзі: ҚҚБ, ҚРҰБ

2.5 Қор нарығы

Бастапқы нарықтағы МБҚ сауда-саттығының көлемі төмендеді. Базалық мөлшерлемені өсіру, капиталдың дамыған елдерге жаһандық әкетілуі аясында шетелдік инвесторлардың ҚР МБҚ-дағы үлесі төмендеуі және Қазақстандағы қаңтар оқиғалары ҚР МБҚ-ның кірістілігі өсуіне ықпал етті.

Корпоративтік облигациялар нарығында квазимемлекеттік компаниялардың, ҚҚБ-ның, екінші деңгейдегі банктердің басым орналастыруы аясында міндеттемелердің біртіндеп өсуі байқалады.

Акциялар нарығы 2021 жылғы желтоқсанда өскеннен кейін 2022 жылғы қаңтар-ақпанда Қазақстандағы қаңтар оқиғаларының және геосаяси дағдарыстың аясында төмендеді.

2021 жылғы желтоқсанда – 2022 жылғы ақпанда ҚР Қаржыминінің МБҚ бастапқы нарықтағы шығарылымы ҚР Қаржыминінің МБҚ шығару жоспарынан 24,5%-ға төмен қалыптасты (нақты шығарылым 466,76 млрд теңге, жоспар - 628 млрд теңге) және 2021 жылғы қыркүйек-қараша кезеңіне қатысты 50,89%-ға төмен (950,4 млрд теңге) болды. Жергілікті атқарушы органдарының (әкімдіктердің) шығарылымдары 2021 жылғы қыркүйек-қарашадағыдан біршама аз және «Жұмыспен қамтудың 2020-2021 жылдарға арналған жол картасы» мемлекеттік бағдарламасын және «Нұрлы жер» тұрғын үй-коммуналдық дамытудың 2020-2025 жылдарға арналған мемлекеттік бағдарламасын іске асыру шеңберінде көзделген іс-шараларды қаржыландыру мақсатында 2021 жылғы желтоқсанда 23,4 млрд теңге сомада ғана шығарылды.

ҚР Қаржыминінің 1 жылдан бастап 3 жалға дейінгі мерзімі бар қысқа мерзімді МБҚ-ның шығарылымы жалғасты: 2021 жылғы желтоқсан – 2022 жылғы ақпан аралығында жылдық 10,30%-дан 10,73%-ға дейінгі кірістілігі бар 61,4 млрд теңге сомада Қаржыминінің МБҚ шығарылды. Бұл ретте, көбінесе жылдық 10,59%-дан 11,10%-ға дейін кірістілігі бар орта мерзімді және ұзақ мерзімді МБҚ шығарылды. Бейрезиденттер тарапынан ҚР МБҚ-на инвестицияларының көлемі 2021 жылдың басында 413 млрд теңгеден 2021 жылғы қазанда 863 млрд теңгеге дейін ұлғайғаннан кейін,

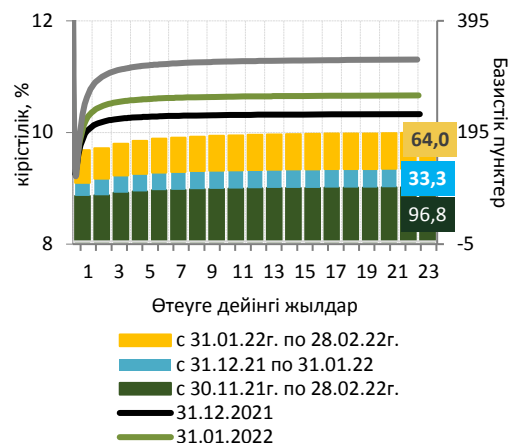
2021 жылғы желтоқсан – 2022 жылғы қаңтарда капитал дамыған елдерге жаһандық әкетілуі күшеюі және Қазақстандағы қаңтар оқиғалары аясында 543,8 млрд теңгеге дейін елеулі төмендеді. Бұл аяда, сондай-ақ 25 қаңтарда базалық мөлшерлеме 9,75%-дан 10,25%-ға дейін және 24 ақпанда 13,5%-ға дейін өсірілуіне байланысты ҚР МБҚ кірістілігі 2021 жылғы қарашадан бастап 2022 жылғы ақпанға дейін орта есеппен 93 б.т. өсуіне ықпал етті. Кірістіліктің барынша қомақты өсуі кірістілік қисығының ұзақ аралығында орта есеппен 96,2 б.т. байқалды (10,11-график). Желтоқсан-қаңтарда бастапқы нарықта корпоративтік облигацияларды орналастыру көлемі 184,2 млрд теңге болды. Квазимемлекеттік сектор, ҚҚБ, екінші деңгейдегі банктер орналастыру көлемі бойынша көшбасшы болып қалуда. Эмитенттер арасында орта мерзімді және ұзақ мерзімді міндеттемелерді шығару үрдісі сақталып отыр.

Желтоқсан-ақпанда орналастырылған корпоративтік облигациялар бойынша орташа алынған нарықтық мөлшерлеме (базалық мөлшерлеме деңгейінен төмен мөлшерлеме бойынша орналастырылған облигацияларды есепке алмағанда) 12,68%-ды (2021 жылғы қыркүйек-қарашада – 12,13%) құрады. 2022 жылғы ақпанның соңында корпоративтік облигациялар кірістілігінің индексі жылдық 10,75% болды, ол 2021 жылғы қарашаның соңындағы деңгейден 50,81 б.т. жоғары (12-график).

Желтоқсан-ақпанда KASE индексі 8,7%-ға төмендеді (13-график). Бұл ретте акциялар нарығы қаңтар оқиғалары, сондай-ақ жаһандық экономиканың баяулау қаупінен жалпы әлемдік төмендеу аясында түрлі бағытта дамыды. Талданып отырған кезеңде KASE өкілдік тізімінен «Қазақстанның Халық жинақ банкі» АҚ (-)27%, «Қазатомпром» ҰАҚ (-)20,1% және «Қазақтелеком» АҚ (-)13,6% акциялары ерекше қысымда болды.

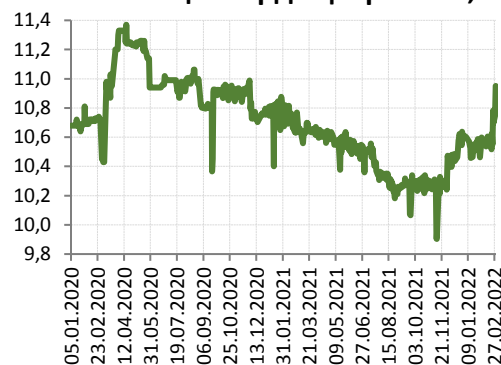
2021 жылғы қараша-2022 жылғы қаңтар аралығындағы кезеңде акциялар нарығындағы сауда-саттық көлемі «Қазақстанның Халық жинақ банкі» АҚ жай акцияларын сатып алу бойынша және «ҚазАзот» АҚ жай акцияларын 194,3 млрд теңге жалпы сомада сатып алу бойынша арнайы сауда-саттық есебінен 2021

11-график. Мерзімдері бойынша БҚ орташа кірістілігі және олардың өзгеруі

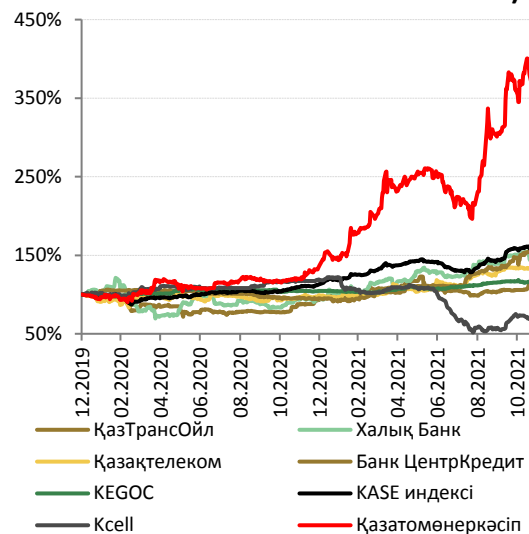
Дереккөзі: ҚҚБ, ҚРҰБ

12-график. Корпоративтік облигациялардың кірістілігі, %

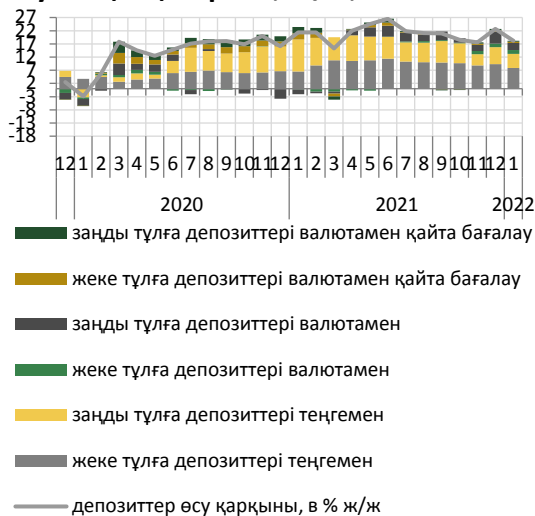
Дереккөзі: ҚҚБ, ҚРҰБ

13-график. KASE индексі (2019 ж. желт.=100)

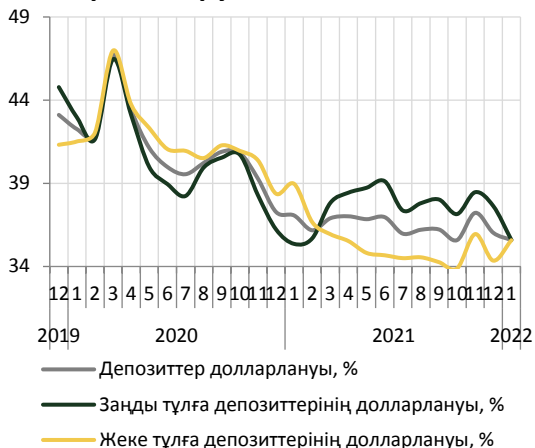
Дереккөзі: ҚҚБ

14-график. Құрамдас бөліктердің депозиттер көлемінің өсуіне қосқан үлесі, ж/ж, %

Дереккөзі: ҚРҰБ

15-график. Депозиттерді долларландыру, %

Дереккөзі: ҚРҰБ

жылғы желтоқсанда сауда-саттықтың рекордты көлеміне жете отырып, 241,8 млрд теңге болды.

2.6 Депозит нарығы

Баяулауға қарамастан, депозиттердің өсуі оң аймақта қалып отыр. Негізінен ұлттық валютадағы депозиттер резиденттер салымдарының өсіміне үлес қосуда.

2022 жылғы қаңтарда шекті мөлшерлемелердің мөлшері өсті. Осы жылғы қаңтардан бастап «Қазақстанның депозиттерге кепілдік беру қоры» АҚ-тың ұлттық валютадағы жинақ салымдары бойынша кепілдіктердің ең жоғары сомасы өсті.

2022 жылғы қаңтарда депозиттердің жылдық өсімі **18,2% (2021 жылғы желтоқсанда – 22,7%) болды (14-график).**

2021 жылғы желтоқсанда - 2022 жылғы қаңтарда валюта нарығында құбылмалылық өсуі аясында шетел валютасындағы салымдардың аздап өсуі байқалды.

Ұлттық валютадағы депозиттердің өсу қарқыны бәсеңдеп, 2022 жылғы қаңтарда 21,0%-ды құрады. Халықтың теңгедегі салымдарының өсу қарқыны баяулауына зейнетақы аударымдарын ішінара алу әсерінің әлсіреуі де ықпал етті.

Долларландырудың жалпы көлемі 2021 жылғы желтоқсандағы 36,0%-дан 2022 жылғы қаңтарда 35,6%-ға дейін төмендеді, оған 2021 жылғы желтоқсанда долларлануы 37,6%-дан 2022 жылғы қатардың қорытындысы бойынша 35,6%-ға дейін төмендеген корпоративтік сектор ықпал етті. Бұл ретте жеке тұлғалар депозиттерінің долларлануы жылдың басына бері 35,6%-ға дейін 1,2 п.т. ұлғайды (15-график).

Базалық мөлшерлеме өсірілгеннен кейін заңды және жеке тұлғалардың депозиттері бойынша сыйақы 2022 жылғы қаңтарда өсірілді. Мәселен, корпоративтік секторда тартылатын салымдардың негізгі үлесін алатын 1 айға дейінгі мерзімі бар салымдар (бизнестің барлық мерзімді теңгемен салымдарынан 83,2%) 2021 жылғы желтоқсандағы 7,4%-бен (2021 жылғы қаңтарда 7,2%) салыстырғанда 2022 жылғы қаңтарда 7,9%-ға дейін өсті. Үлесі 13,7% болған 3 айдан 1 жылға дейінгі мерзімі бар депозиттер де 2022 жылғы қаңтарда 7,5%-дан 7,7%-ға дейін (7,5%) ұлғайды. Үлесі 1,8% болған 1-5 жыл мерзімі бар ұзақ мерзімді салымдар бойынша

мөлшерлемелер 2022 жылғы қаңтарда (8,1%) 7,9%-ға дейін төмендеді (16-график).

Жеке сектордың салымдары бойынша мөлшерлемелер өсті. Тарту үлесі 38,6% болған 3 айдан 1 жылға дейінгі салымдар 2021 жылғы желтоқсандағы 8,4%-дан 2022 жылғы қаңтарда 8,6%-ға дейін (2021 жылғы қаңтарда 9,5%) өсті, үлесі 49,4% болған 1 жылдан 5 жылға дейінгі мерзімі бар салымдар бойынша 2021 жылғы 8,6%-дан 8,9%-ға дейін (9,8%) өсті. Үлесі 7,3% болған 1 айға дейінгі қысқа мерзімді салымдар да 2021 жылғы желтоқсандағы 7,8%-дан 8,0%-ға дейін өсті (7,7%) (17-график).

ҚРҰБ 2021 жылғы шілдеден бастап базалық мөлшерлемені өсіргеннен кейін «Қазақстанның депозиттерге кепілдік беру қоры» АҚ халықтың мөлшерлемелерін де өсірді. Барынша жоғары мөлшерлемелер 12 айға дейінгі мерзімі бар толтырылмайтын жинақ салымдары бойынша 14,9% мөлшерінде белгіленді. Геосаяси тәуекелдер өсуі және қаржы нарықтарындағы құбылмалылық аясында қаржы нарығының тұрақтылығын қамтамасыз ету және теңгелік депозиттердің тартымдылығын қолдау үшін ҚР Ұлттық Банкі ҚР Үкіметімен бірлесе отырып осы жылғы ақпанда шоттағы теңгелік салымдар жыл ішінде сақталған жағдайда, жеке тұлғалардың депозиттері бойынша 10% мөлшерінде өтемақы (сыйлықақы) есептеуді көздейтін Теңгемен салымдарды қорғау бағдарламасын жария етті.

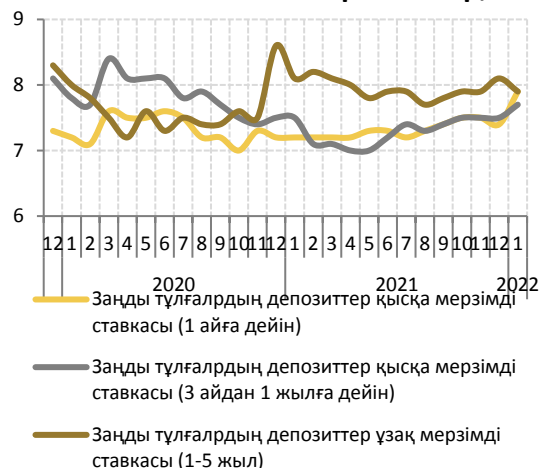
2.7 Кредит нарығы

Экономикаға берілетін кредиттер көбінесе халықтың теңгемен кредиттері есебінен өсуде. Бизнеске берілетін ұлттық валютадағы кредиттердің үлесі іскерлік белсенділік өсуі аясында 2021 жылдың соңынан бастап артты. Тұтынушылық кредиттер халықтың кредиттері өсуіне негізгі үлес қосты. Нақты секторға берілетін кредиттердің құны базалық мөлшерлеме өсірілгеннен кейін өсіп келеді.

ЕДБ кредиттік портфелі осы жылғы қаңтарда жылдық көрсету бойынша 18,5 трлн теңге болып, 26,8%-ға өсті.

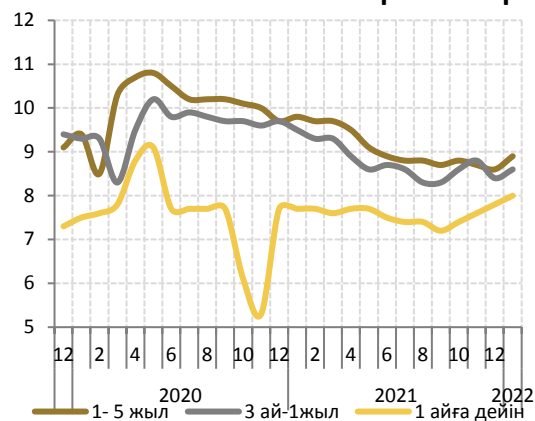
Жеке секторды теңгемен кредиттеу кредиттік портфель өсімінің негізгі факторы болып қалуда. 2021 жылдың

16-график. Заңды тұлғалардың теңгемен депозиттері бойынша мөлшерлемелер, %

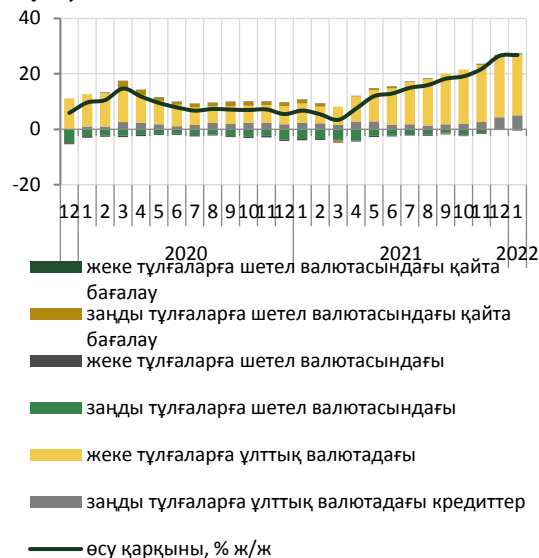
Дереккөзі: ҚРҰБ

17-график. Жеке тұлғалардың салымдары бойынша мөлшерлемелер

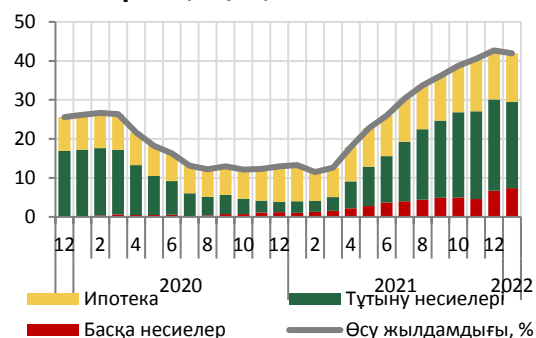
Дереккөзі: ҚРҰБ

18-график. Экономикаға кредиттер, ж/ж, %

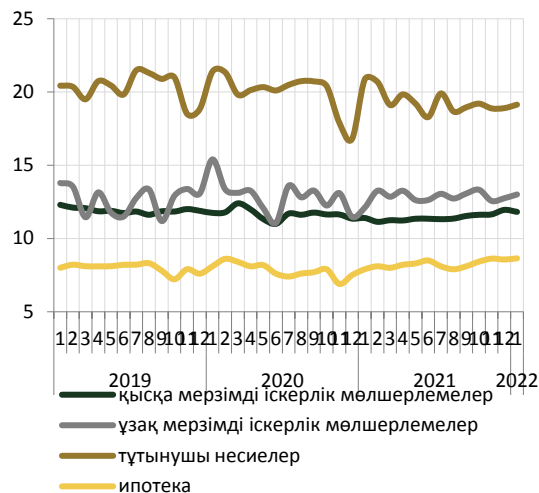
Дереккөзі: ҚРҰБ

19-график. Құрамдас бөліктердің жеке сектордағы кредиттердің жылдық өсіміне үлесі, ж/ж, %

Дереккөзі: ҚРҰБ

20-график. Ұлттық валютадағы кредиттер бойынша мөлшерлемелер, %

Дереккөзі: ҚРҰБ

соңынан бастап корпоративті секторға ұлттық валютадағы кредиттердің жалпы портфельге қосқан үлесі біртіндеп артып келеді (18-график).

Тұтынушылық кредиттеудің өсуі жеке кредиттеудің негізгі драйвері болып қалуда (19-график). Биылғы жылғы қаңтарда тұтынушылық кредиттер портфелінің жылдық өсімі 2021 жылғы қазандағы 36,6%-бен салыстырғанда 37,9%-ға дейін жеделдеді, ипотекалық кредиттер 2021 жылғы қазанмен (39,5%) салыстырғанда өсу қарқынын аздап төмендетіп, 39,3%-ға өсті.

Тұтынушылық кредиттердің құны 2021 жылғы қаңтардағы 20,9%-дан осы жылға қаңтарда 19,1%-ға дейін төмендеді. ЕДБ-дан нарықтық ипотекалық бағдарламалардың үлесін кеңейту ипотека бойынша орташа алынған мөлшерлеме 7,1%-дан 8,6%-ға дейін өсуіне әкелді.

Ағымдағы жылғы қаңтарда корпоративтік сектор кредиттерінің жылдық өсуі 10,3% болды. Шағын бизнесті кредиттеу өсімнің басты күші болды. Бірақ, қаңтар оқиғасының аясында портфельдің жылдық өсімі 2021 жылғы қазандағы 41,8%-дан 41,1%-ға дейін біраз бәсеңдеді.

Базалық мөлшерлеменің артуы аясында бизнестің теңгедегі кредиттері бойынша орташа алынған мөлшерлеме қысқа мерзімді сегментте 2021 жылғы қазандағы 11,6%-дан биылғы жылғы қаңтарда 11,8%-ға дейін (2021 жылғы қаңтарда 11,4%) өсті. Ұзақ мерзімді кредиттер құны 13,3%-дан 13,0%-ға дейін төмендеді, бірақ былтырғы жылғы қаңтардағы деңгейден (12,1%) жоғары қалыптасуда (20-график).

III. МАКРОЭКОНОМИКАЛЫҚ ТАЛАПТАР

III. МАКРОЭКОНОМИКАЛЫҚ ТАЛАПТАР

3.1 Сыртқы сектор

Іскерлік белсенділік бәсеңдеді (21-график).

Global Composite PMI іскерлік белсенділігінің озыңқы индикаторы 2021 жылғы желтоқсандағы 54,3 тармақтан 2022 жылғы қаңтарда 51,4 тармаққа дейін бәсеңдеді. Өндіріс пен жаңа тапсырыстар көлемінің төмендегені тіркелді. Өндірушілер бұл бәсеңдеуді ішкі және сыртқы сұраныстың қысқаруымен, сондай-ақ коронавирустың қайта өршуіне байланысты мамандардың жетіспеушілігімен байланыстырады. Шикізатты сатып алу бағасының өсуі біраз бәсеңдеді, ал сату бағаларының өсуі сақталып отыр.

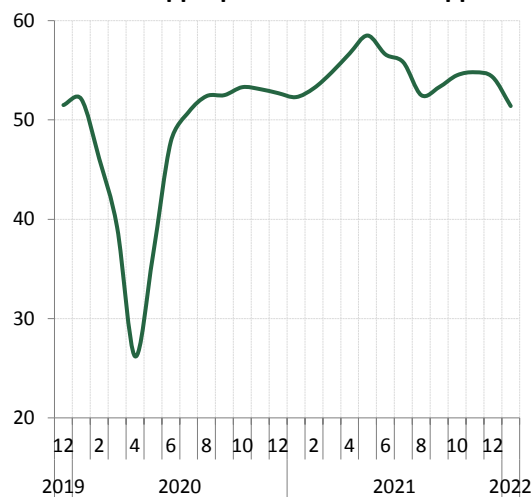
Әлемде инфляциялық қысым жоғары күйде қалып отыр.

Өндірушілер бағасы ең жоғары тарихи деңгейді жаңартып келеді. 2021 жылғы желтоқсанның қорытындысы бойынша ЕО-дағы өнеркәсіптік өндірістің бағасы 26,2%-ға өсті. Қытайда өнеркәсіптегі бағалар 10,3%-ға өсті, бірақ, қабылданған мемлекеттік шаралар аясында өсім біраз бәсеңдеді. Сондай-ақ, АҚШ-та өнеркәсіптегі баға өсімінің баяулағаны байқалды, бұл энергия тасымалдағыштар бағасының аздап төмендеуіне және жеткізу тізбегіндегі жағдайдың біршама жақсаруына ықпал етті.

Тұтыну инфляциясы да қарқын алды. Бұрынғысынша, дамыған елдердегі энергия тасымалдағыштардың жоғары бағалары (өсімнің баяулауына қарамастан), ал дамушы елдердегі азық-түліктің жоғары бағасы көрсеткіштің өсуіне негізгі үлесті қосады.

Мұнайдың әлемдік бағасы 2014 жылдан бері алғаш рет ең жоғары деңгейге жетті. Brent маркалы мұнай бағасы бір баррель үшін 100 АҚШ долларынан асы. АҚШ. Бұған мұнай тапшылығы, көмір мен газ бағасының бір уақытта өсуі, сондай-ақ әлемдегі мұнай жеткізілімінің бұзылуына әкелуі мүмкін геосаяси дағдарыс күшеюі ықпал етеді (22-график).

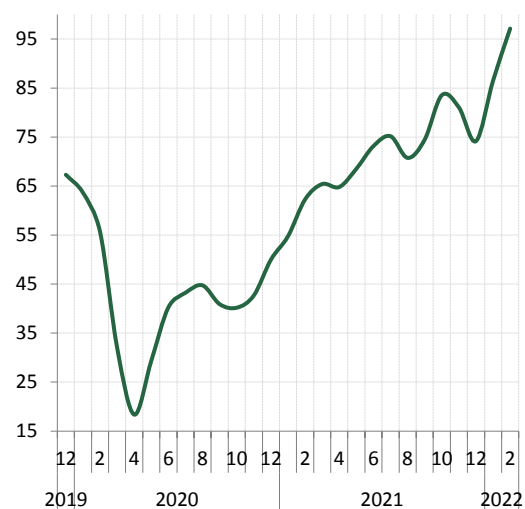
21-график. Іскерлік белсенділіктің жаһандық композиттік индексі

Дереккөзі: Bloomberg

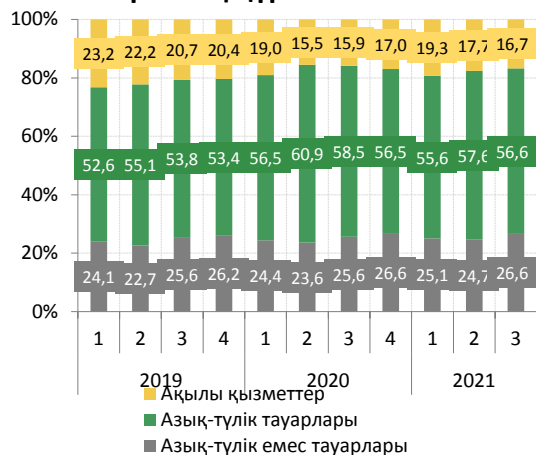
* – индекс мәні 50-ден жоғары болса – көрсеткіштің өсуін, 50-ден аз болса – көрсеткіштің төмендеуін, 50-ге тең болса – көрсеткіштің өзгермейтіндігін білдіреді

22-график. Brent маркалы мұнай бағасы, АҚШ доллары (бір айда орташа алғанда)

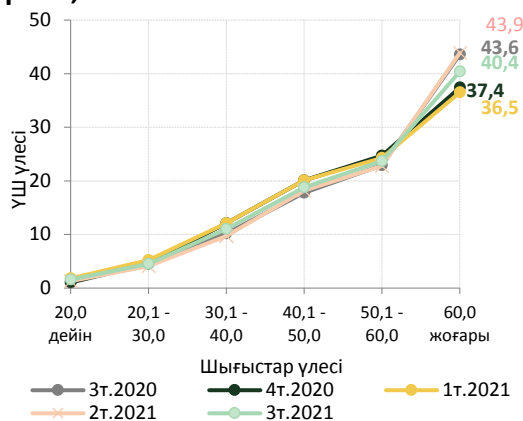
Дереккөзі: U.S. Energy Information Administration (EIA)

23-график. Үй шаруашылықтарының номиналды тұтыну шығыстарының құрылымы

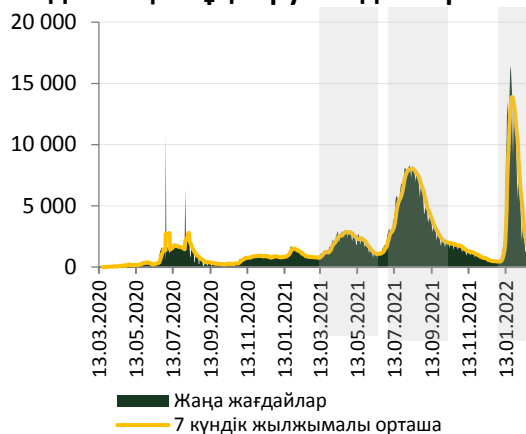
Дереккөзі: СЖРА ҰСБ

24-график. Тұтыну шығыстарында тамақ өнімдерін сатып алуға арналған үй шаруашылықтары шығыстарының үлесі, %-бен

Дереккөзі: СЖРА ҰСБ

25-график. Қазақстанда COVID-19-ды жаңа жұқтыру жағдайлары

Дереккөзі: ourworldindata.org, ҚРҰБ есептері

3.2 Экономикалық белсенділік және ішкі сұраныс

2021 жылы үй шаруашылықтарының сұраныс серпіні Ұлттық Банктің кутулерімен салыстырғанда бірқалыпты өсу қарқынын көрсетті, бұл коронавирустың қайта-қайта өршуіне және одан кейінгі шектеу шараларына байланысты. Сонымен бірге, 2020 жылмен салыстырғанда өсу қарқыны едәуір қалпына келді және тұтыну сұранысының нақты көлемі 2019 жылғы дағдарысқа дейінгі деңгейге қайта келді, ол кезде үй шаруашылығын тұтынудың тұрақты өсу үрдісі байқалған болатын.

Тұтыну шығыстарының құрылымы 2020 жылдың соңы мен 2021 жылдың басындағы белгілі бір қалпына келтіру серпініне қарамастан, 2020 жылдың ортасындағы жағдайлар сияқты өзгерістерге ұшырады. Бұл ретте, өзгеру себептері 2020 жылға қарағанда сәл өзгеше болды, ол кезде халықтың көрсетілетін қызметтер мен азық-түлікке жатпайтын тауарларға жұмсалған шығыстары елдегі бұрын-соңды болмаған шектеу шаралары жағдайында еріксіз төмендеді.

2021 жылы азық-түлік өнімдеріне жұмсалған шығыстар үлесі азық-түлік инфляциясының қарқын алуына байланысты өсті. Коронавирустың қайта-қайта өршуі көрсетілетін қызметтерге сұранысқа белгілі бір шектеулер қойды (23-график). Мысалы, 2021 жылы көрсетілетін қызметтердің номиналды шығыстары едәуір төмендеді (25-график).

Азық-түлік тауарлары шығыстарының өсу үрдісі үй шаруашылықтарының көбеюінен байқалады, олар өздерінің тұтыну шығыстарының көп бөлігін азық-түлікке жұмсайды. Мұндай үй шаруашылықтарының үлесі 2021 жылдың басындағы деңгейден жоғары болды (24-график).

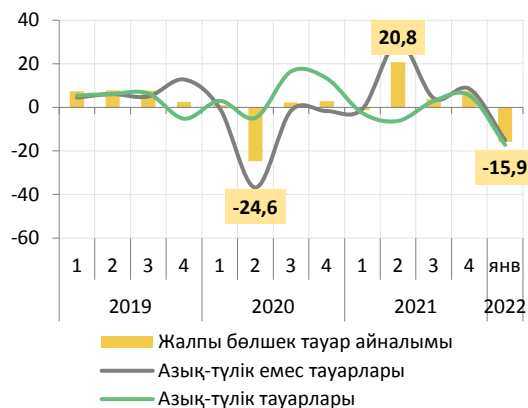
2021 жылдың соңына қарай азық-түлік тауарларының және сол сияқты азық-түлікке жатпайтын бөлшек тауар айналымының қарқын алғаны байқалды. Азық-түлік тауарлары айналымы өндірістің төмендеуі және азық-түлік импортының айтарлықтай өсуі жағдайында өсті. Азық-түлікке жатпайтын тауарлар айналымының қарқын алуы азық-түлікке жатпайтын импорттың екі мәнді өсу қарқынына әкелді және тұтынушылық кредиттеудің өсуінің артуы арқылы саталды. 2022 жылдың басында Қазақстанда орын алған қаңтар оқиғасы қызмет көрсету саласына, атап айтқанда саудаға айтарлықтай әсер етті. Еліміздің аумағына

енгізілген төтенше жағдай аясында азық-түлік тауарларының және сол сияқты азық-түлікке жатпайтын тауарлардың бөлшек тауар айналымы айтарлықтай қысқарды (26-график). Елде коронавирустық инфекцияны жаңадан жұқтыру жағдайларының едәуір өсуінен қосымша шектеулер қойылды (25-график). Бөлшек тауар айналымының 42,1%-ға қатты құлдырауы Алматы қаласында тіркелді, ол қаңтар оқиғасы кезінде қатты зардап шекті.

2021 жылы халықтың нақты кірісінің серпіні өсіп келе жатқан сұранысқа қолдау көрсетті. Жалдамалы жұмыстан, өзін-өзі жұмыспен қамтудан және дара кәсіпкерлік қызметтен түскен кірістер, сондай-ақ стипендиялар тарапынан оң үлес байқалды (27-график). Бұл ретте экономикадағы инфляциялық процестердің жеделдеуіне байланысты зейнетақы мен жәрдемақылардан түсетін нақты кірістер тарапынан теріс үлес байқалды. Сонымен бірге, жәрдемақылардан түсетін кірістердің қысқару қарқыны бәсеңдеуде және халыққа уақытша жұмыссыздыққа байланысты төлемдер жүргізілгені 2020 жылғы жоғары статистикалық базаның салдарынан 2021 жылғы екінші тоқсанда айтарлықтай төмендеу болды.

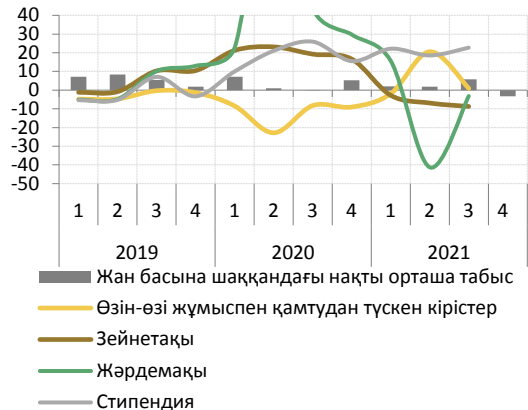
Жалпы 2021 жылы әлеуметтік төлемдерге арналған бюджет шығыстарының серпіні өткен жылдармен (2019-2020 жылдар) салыстырғанда неғұрлым ұстамды сипатта болды. Бұл ретте бюджет секторының жалдамалы қызметкерлерінің еңбегіне ақы төлеуге арналған бюджет шығыстары жоғары өсу қарқынын сақтап қалды, бұл мемлекеттік сектор салаларында еңбек ақы төлеу қорының екі мәнді өсу қарқынының сақталуына әсер етті. Оған қоса, 2020 аз уақыттағы құлдыраудан кейін нақты сектордағы еңбек ақы төлеу қоры экономикадағы іскерлік белсенділіктің жандануы аясында өсу қарқынын қалпына келтірді (28-график). Экономикадағы жалдамалы қызметкерлер санының шамалы өсуі кезінде еңбек ақы төлеу қорының осындай елеулі оң серпіні 2021 жылы нақты жалақының жоғары өсу қарқынына алып келді.

26-график. Бөлшек тауар айналымының серпіні, ж/ж, %

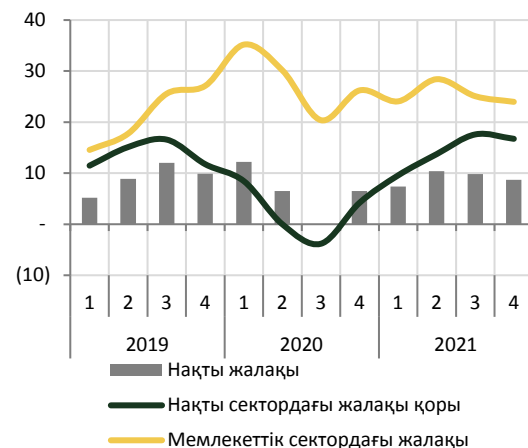
Дереккөзі: СЖРА ҰСБ, ҚРҰБ есептері

27-график. Халықтың нақты кірістері мен оның құрамдастарының серпіні, ж/ж, %

Дереккөзі: СЖРА ҰСБ, ҚРҰБ есептері

28-график. Еңбек ақы төлеу қоры және нақты жалақы, ж/ж, %

Дереккөзі: СЖРА ҰСБ

3-бокс. Жалақыны индекстеу. Ол Қазақстанда бар ма?

Еңбек кодексінде «жалақыны индекстеу» ұғымы көзделген, ол ұжымдық шартта, еңбек шартында және (немесе) жұмыс берушінің актілерінде көзделген жағдайда жүргізіледі. Осылайша, инфляцияға байланысты жалақы деңгейін көтеру жұмыс берушінің құқығы болып табылады, бірақ міндеті емес.

1-график. Жылдық ТБИ-дың және ЕТҚ медиалық өсімінің серпіні, %

Дереккөзі: СЖРА ҰСБ, ҚРҰБ есептері

Бизнеске қызметкерлердің жалақысын индекстеу арқылы өз шығыстарын арттыру тиімді емес, бірақ нарықтық жағдайлар өздерінің нақты кірістерінің төмендеуімен келіспейтін білікті мамандарды алып қалу үшін жалақы деңгейін қайта қарауды талап етеді. Инфляцияға қатысты еңбек ақы төлеу деңгейінің өзгеруін бағалау үшін Ұлттық Банктің нақты секторы мониторингінің тұрақты қатысушылары – кәсіпорындардың еңбек ақы төлеу қоры (бұдан әрі – ЕТҚ) бойынша деректер пайдаланылды. Іріктемеге соңғы 24 тоқсан ішінде сауалнамаларға тұрақты қатысқан 1 266 (321 ірі, 314 орта және 631 шағын) кәсіпорын кірді. Алынған нәтижелер, жалпы, соңғы 5 жылда еңбек ақы шығыстарының инфляцияға қарағанда тез өскенін көрсетеді. 2020 жылы өзгеше болды (1-сурет), ол кезде коронавирустық инфекцияның және алғашқы қатаң карантиндік шаралардың салдарынан нақты сектор үшін өте қиын болып, көптеген кәсіпорындар қызметті тоқтата тұру, қызметкерлер санын қысқарту, қызметкерлерді жалақысы сақталмайтын демалысқа жіберу, жабылу сияқты шараларға баруға мәжбүр болды. 2020 жылы ЕТҚ ТБИ-ден де жоғары өскен кәсіпорындардың үлесі 40% болды, ал басқа жылдары бұл көрсеткіш 50%-дан асып түсті (1-график). 2020 жылы ЕТҚ орта есеппен тек 2,9%-ға ғана ұлғайды. Бұл ретте ірі субъектілерде өсім 6,3%, орта субъектілерде – 5,7% болды, ал шағын субъектілерде, керісінше, ЕТҚ 0,8%-ға төмендеді.

Таблица 1-кесте. ЕТҚ-ның өзгеру серпіні

	2017	2018	2019	2020	2021
ЕТҚ-сы ТБИ-ден жоғары өскен кәсіпорындар үлесі, %	52,8	55,1	55,8	40,0	54,2
Ірі кәсіпорындар бойынша ЕТҚ өсімі, %	9,1	10,3	10,4	6,3	14,1
Орта кәсіпорындар бойынша ЕТҚ өсімі, %	12,2	9,6	8,9	5,7	11,0
Шағын кәсіпорындар бойынша ЕТҚ өсімі, %	5,5	4,5	6,6	-0,8	8,0

Дереккөзі: ҚРҰБ деректері мен есептері

Бұл ретте ЕТҚ-ның өсуі қызметкерлер санының артуына байланысты емес. 2-графиктен жұмыспен қамтылғандар санының әр тоқсан сайын төмендейтінін көруге болады, бұл, штатқа ресімделмеген аутсорсинг және фрилансерлер арқылы кәсіпорындардың бизнес-процестерін оңтайландыруымен түсіндіріледі, бірақ олардың еңбегіне ақы төлеу ЕТҚ-ға қосылады.

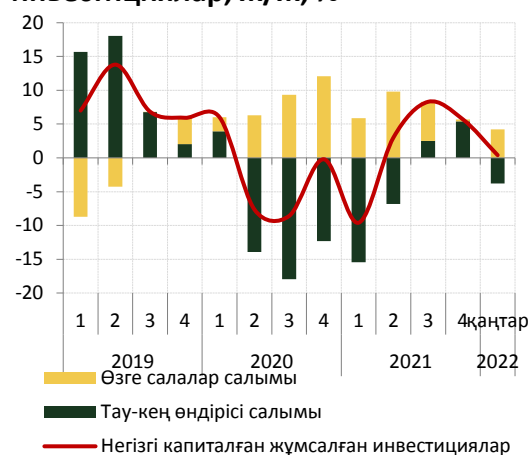
2-график. Жұмыспен қамтылғандар санының медиалық мәнінің серпіні, ад

Осылайша, жұмыспен қамтылғандар санының азаюымен ЕТҚ-ның өсуі экономиканың нақты секторындағы жалақының өсу фактілерінің және инфляция деңгейінен асатын шаманың болуын көрсетеді деген қорытындыға келуге болады. Мұндағы ерекшелік дағдарыс жылдары мен шағын кәсіпорындар болып табылады, олар Бизнесінің өлшемі мен нәзіктігіне байланысты өз қызметкерлерінің жалақысының ұқсас өсуін қамтамасыз ете алмайды.

Осылайша, жұмыспен қамтылғандар саны азаяған кезде, ЕТҚ-ның өсуі экономиканың нақты секторында жалақының инфляция деңгейінен асатын көлемге ұлғаю фактілерінің болуын көрсетеді деген қорытындыға келуге болады. Мұнда дағдарыс жылдары және өз бизнесінің бірсарынды әрі әлсіз болуына байланысты қызметкерлерінің жалақысын өсіруді басқалар сияқты қамтамасыз ете алмайтын шағын кәсіпорындар басқаша болады.

29-график. Негізгі капиталға инвестициялар, ж/ж, %

Дереккөзі: СЖРА ҰСБ

30-график. Тұрғын үй құрылысына инвестициялар және жылжымайтын мүлік нарығындағы бағалар, ж/ж, %

Дереккөзі: СЖРА ҰСБ

2021 жылы экономикадағы іскерлік белсенділікті қалпына келтіру, кәсіпорындар рентабельділігінің өсуі және өңдеуші өнеркәсіпте мемлекеттік инвестициялық бағдарламаларды жалғастыру аясында инвестициялық белсенділік өсу аймағына шықты.

2021 жылы экономиканың көптеген салаларындағы инвестициялар оң серпінін сақтағанымен, негізгі капиталға инвестициялардың өсу аймағына шығу көбінесе тау-кен өндіру өнеркәсібіндегі инвестицияларды қалпына келтіруге байланысты болды (27-график).

Жалпы, соңғы жылдары Қазақстандағы технологиялық құрылымы бойынша инвестициялық белсенділік көбінесе құрылыс жұмыстары мен күрделі жөндеудің ұлғаюы есебінен өсіп келеді. Сонымен бірге, негізгі өндірістік қорларды жаңартуға инвестициялар инвестициялардың аз орнықты бөлігі болып табылады. Машиналарға, көлік пен жабдыққа инвестициялардың тұрақсыз серпіні экономикадағы негізгі қорлардың тозу деңгейінің өсуіне әкеледі. Мысалы, 2021 жылы 2016 жылмен салыстырғанда экономикадағы негізгі құралдардың тозу деңгейі 8,6 п. т. өсті.

Негізгі капиталға инвестициялардың қалыпты өсу серпіні 2022 жылғы қаңтарда тау-кен өндіру өнеркәсібіндегі, тұру және тамақтану жөніндегі қызметтердегі, байланыстағы, сондай-ақ сумен жабдықтауға және электрмен жабдықтауға инвестициялардың қысқаруы кезінде тоқтады. 2022 жылғы қаңтарда негізгі капиталға салынған инвестициялардың өсуі нөлге жақын мәндерге дейін баяулады.

2021 жылдың соңына қарай тұрғын үй құрылысына инвестициялар 15%-ға дейін аздап баяулады. Бұл ретте, 2022 жылдың басында халықтың инвестициялық белсенділігінің біршама бәсеңдегені байқалды, инвестициялардың өсу қарқыны 5%-ға дейін баяулады. Инвестициялық белсенділіктен кейін тұрғын үй нарығындағы бағалардың ұқсас үрдісі байқалды (28-график).

2021 жылы әлемдік экономиканың жандануына және тауар нарықтарындағы ахуалдың жақсаруына орай сауда балансының серпіні де қалпына келтіру серпіні ретінде сипатталды. 2021 жылдың қорытындысы бойынша Қазақстанның сыртқы тауар айналымы 101,5 млрд АҚШ долларын құрады, бұл 2020 жылмен салыстырғанда 17,4%-ға артық, бұл ретте экспорттық жеткізілімдер 60,3 млрд. АҚШ

долларына дейін (26,9%-ға өсті), ал импорттық жеткізілімдер 41,2 млрд АҚШ долларына дейін (5,8%-ға) өсті.

Жалпы экспортта 50%-дан асатын шикі мұнай оның артуына негізгі үлесті қосты. Мысалы, шикі мұнай экспорты құндық мәнде 31,2%-ға өсті (29-график). Елдер бойынша Италия, Корея Республикасы және Сингапурға мұнай экспортының өскені байқалады. Сонымен бірге, мұнайдың физикалық жеткізілімдері 6,9%-ға, оның ішінде Швейцарияға, Үндістан мен Грецияға физикалық жеткізілімдері төмендеді (30-график).

Қара металдар құрылымында Ресейге жеткізілімдердің артуына байланысты жалпақ прокат экспортының нақты көрсеткіш бойынша 4,6%-ға өскені байқалды. Сонымен қатар, темір шыбықтардың экспорты 20%-ға және ферроқорытпалар 7%-ға азайды.

Әлемде өнеркәсіптің өсуінің бәсеңдегені байқалды, мысалы 2021 жылы Қытай тарапынан Қазақстанның мысына сұраныстың 27,5%-ға төмендеуімен бірге түсті металдардағы ішкі мыс өндірісінің қысқаруы мыс экспортының физикалық көлемінің 20,3%-ға жалпы қысқаруына әкелді. Мырыш экспорты 9,4%-ға, қорғасын экспорты 22,5%-ға және күміс экспорты 6,1%-ға төмендеді. Алюминий экспорты 11,4%-ға өсті.

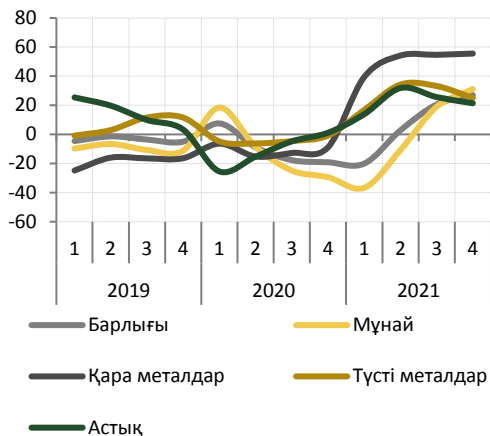
2021 жылы Иранға жеткізілімдердің ұлғаюуы нәтижесінде бидай экспорты нақты көрсеткіш бойынша 10,3%-ға ұлғайды. Азық-түлік өнімдері тобында Ресейге жеткізілімдердің 2,1 есе өсуі аясында ет экспорты 32,8%-ға өсті. Сонымен қатар, Ауғанстанға жеткізілімдердің төмендеуі аясында ұнды экспорттық жеткізу 17,2%-ға қысқарды.

2021 жылдың нәтижелері бойынша Қытайдан келетін импорттың 30,5%-ға және Ресейден келетін импорттың 25,8%-ға өскені байқалады, бұл кезде ЕО елдерінен келетін импорт 8,6%-ға қысқарды.

Азық-түлік тауарларында шай, қант және алкогольсіз сусындар импортының нақты көлемі артты. Оның үстіне, сүт, ет, өсімдік майлары мен тоң майлардың, алкогольді ішімдіктер мен темекі шикізатының импорты қысқарды.

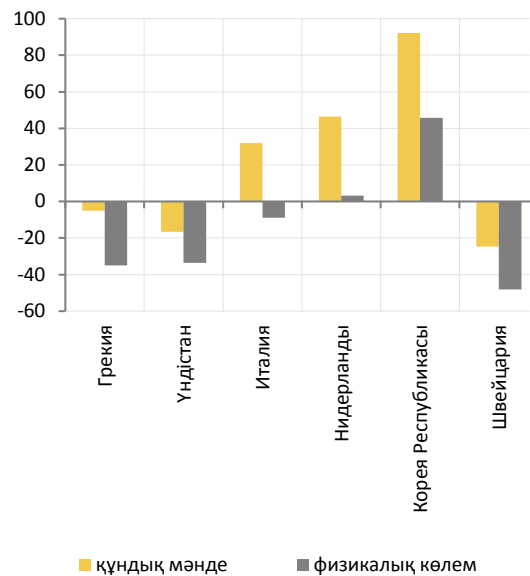
Азық-түлікке жатпайтын тауарлар арасында нақты көрсеткіш бойынша киім импортының 42%-ға, оның ішінде Қытай мен Ресейден келетін киім және автомобильдер импортының 58,6%-ға, атап айтқанда Ресей мен Өзбекстаннан келетін импорттың өскені

31-график. Жинақталған жиынтығымен тауарлардың негізгі топтары бойынша экспорт, ж/ж, %

Дереккөзі: НБРК

32-график. Елдер бойынша 2021 жылғы мұнай экспорты, ж/ж, %

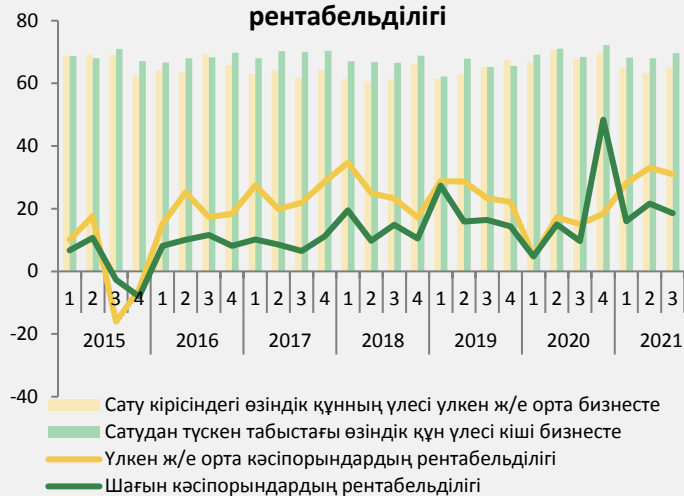

Дереккөзі: СЖРА ҰСБ

байқалады. Құрылыс саласының өсуі жағдайында цемент, ағаш плиталары, керамикалық плиталар мен плиткалар, бұрандалар, болттар, жаңғақтар мен темір шыбықтардың импорты ұлғайды.

4-бокс. Қазақстан кәсіпорындарының рентабельділігі

1-график. Қазақстан кәсіпорындарының рентабельділігі

Дереккөзі: СЖРА ҰСБ, ҚРҰБ есептеулері

Экономикадағы барлық өндіріс көлемінің 58,3%-ы ірі және орта кәсіпорындарға тиесілі, қалған бөлігін шағын кәсіпорындар құрайды. Ірі және орта кәсіпорындар да барынша кірісті бизнес субъектілері болып табылады.

Мысалы, Қазақстандағы тарихи серпінде ірі және орта кәсіпорындардың рентабельділігі дағдарыстық кезеңдерді қоспағанда, шағын фирмалардың рентабельділігінен әрқашан жоғары болды (график).

2020 жылы өндірістің қысқаруына байланысты салаларда бір мезгілде өзіндік құн мен бөлінбеген пайданың төмендегені байқалды. Мұндай жағдайларда ірі және орта

кәсіпорындардың рентабельділігі төмендеуді немесе теріс серпінді көрсетпеді. 2021 жылы ірі және орта кәсіпорындардың рентабельділігі жоғары қарқынмен өсті. Атап айтқанда, тау-кен өндіру өнеркәсібіндегі рентабельділік 60%-дан жоғары өсті, 2020 жылы алынған шығындардан кейін кәсіби ғылыми-техникалық қызметтегі рентабельділік 100%-дан жоғары өсті. Шағын кәсіпорындар бойынша 2020 жылдың соңына қарай іскерлік белсенділіктің теріс серпініне қарамастан, кәсіпорындар кірісінің қарқын алуы және өндірістік емес шығыстардың қысқаруы кезінде рентабельділіктің ұлғаюы байқалды. Бұл жағдай шағын фирмалардың жоғары мобильділігі және олардың өзгермелі жағдайларға тез бейімделу мүмкіндігіне байланысты болуы мүмкін.

Салалар бойынша бөлгенде шаруашылық жүргізуші субъектілер пайдасының құрылымы әртүрлі. 2022 жылғы 9 айдың қорытындысы бойынша ірі және орта кәсіпорындар бойынша пайданың жартысына жуығы тау-кен өндіру саласына (40%), өңдеу өнеркәсібіне (21,6%) және көлікке (10%) тиесілі. Шағын кәсіпорындар бойынша жағдай сәл өзгеше. Шағын кәсіпорындардың саудада қомақты шоғырлануын ескере келгенде, пайданың көп бөлігі дәл осы саладағы кәсіпорындарға (38,3%) тиесілі. Бұдан әрі осы санаттағы ең ірі кәсіпорындарға тау-кен өндіру саласындағы (10,7%) және құрылыс (12,1%) кәсіпорындары жатады.

Қазақстанның ірі және орта кәсіпорындарының кірістеріндегі өзіндік құн үлесі 2014 жылдан бастап 59%-дан 71%-ға дейінгі аралықта сақталады (1-график). Жалпы түсімдегі өзіндік құнның 70% - ға дейін ұлғаю кезеңдері 2014-2015 жылдары және 2020 жылы байқалды. Мұндай жағдай кәсіпорындар кірістерінің өзіндік құнмен салыстырғанда тез төмендеуіне байланысты болды. 2014-2015 жылдары кірістердің төмендеуі әлемдік тауар нарықтарында орын алған дағдарыс және ел ішіндегі өндірістің қысқаруы, 2020 жылы пандемияға байланысты салалардағы іскерлік белсенділіктің төмендеуі аясында байқалды.

Шағын кәсіпорындар бойынша сатудан түскен кірістердегі өзіндік құнның үлесі 62-72% аралығында ауытқиды. Бұл ретте, тарихи серпінде шағын кәсіпорындардың кірістеріндегі ауыспалы шығыстардың үлесі ірі және орта кәсіпорындарға қарағанда жоғары және 65%-дан асады.

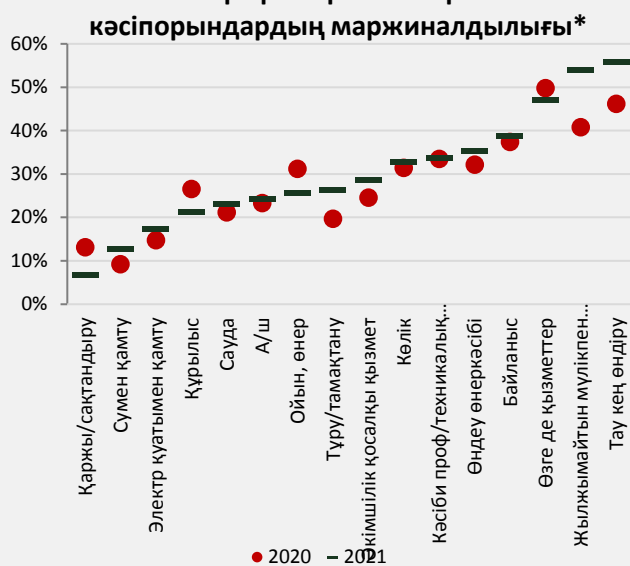
Фирмалардың кірістеріндегі өзіндік құн үлесінің осындай серпінін негізге ала отырып, Қазақстанның ірі және орта кәсіпорындарының маржиналдылығы 2020 жылы 31,3% болды, ал 2021 жылы ол салалардағы іскерлік белсенділікті қалпына келтіру және өткізуден түсетін кірістердің ұлғаюы аясында 35,6%-ға дейін ұлғайды. Тау-кен өндіру саласында және жылжымайтын мүлікпен жасалатын

операцияларда елеулі маржиналдылық байқалады. 2021 жылы тау-кен өндіру саласындағы маржиналдылық 2020 жылы біршама төмендегеннен кейін әлемдік тауар нарықтарындағы бағалардың өсуі нәтижесінде айтарлықтай (67% дейін) өсті. Сондай-ақ, 2021 жылы жылжымайтын мүлік бағасының өсуі нәтижесінде жылжымайтын мүлікпен операцияларда өсім болды.

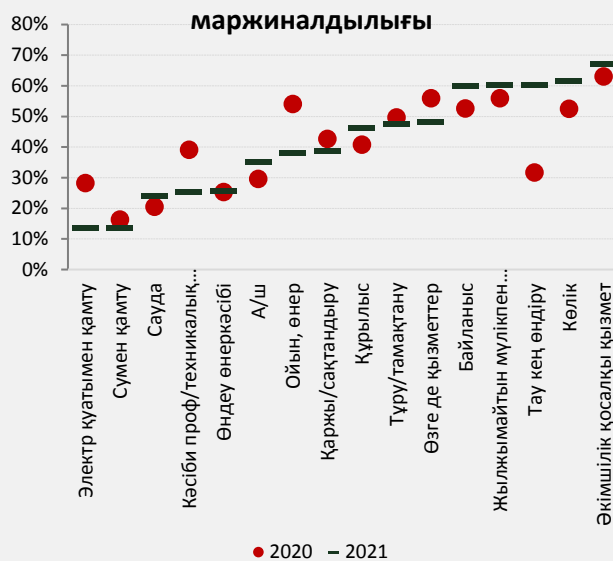
Экономика бойынша ең төменгі маржиналдылық электрмен жабдықтаудан және сумен жабдықтаудан байқалады. Тарихи серпінде бұл салалардың маржиналдылығы айтарлықтай құбылмалы және бағаны әкімшілік реттеу кезеңінде едәуір (4-8% дейін) төмендеп келеді.

Шағын кәсіпкерлік субъектілерінің маржиналдылығы ірі және орта кәсіпорындардан біраз төмен. Ірі және орта кәсіпорындардағыдай, ең төменгі маржиналдылық электрмен және сумен жабдықтаудан байқалады. Сонымен бірге, егер электрмен жабдықтау және бумен және газбен қамтамасыз ету саласындағы кірістердің көп бөлігін шағын кәсіпорындар құраса, сумен жабдықтау және кәріз жүйесі саласындағы кірістердің көп бөлігін ірі және орта кәсіпорындар құрады. 2021 жылы осы секторлардағы шағын кәсіпорындардың маржиналдылығы қысқарды, бұл қарастырылып отырған кезеңде реттелетін қызметтер бағасының директивті төмендеуіне байланысты болуы мүмкін.

2-график. Ірі және орта

3-график. Шағын кәсіпорындардың маржиналдылығы

Дереккөзі: СЖРА ҰСБ, ҚРҰБ есептері

*- маржиналдылық – маржаның түсімге қатынасы. Маржа – жалпы түсім мен кәсіпорынның ауыспалы шығындары арасындағы айырмашылық (өзіндік құн)

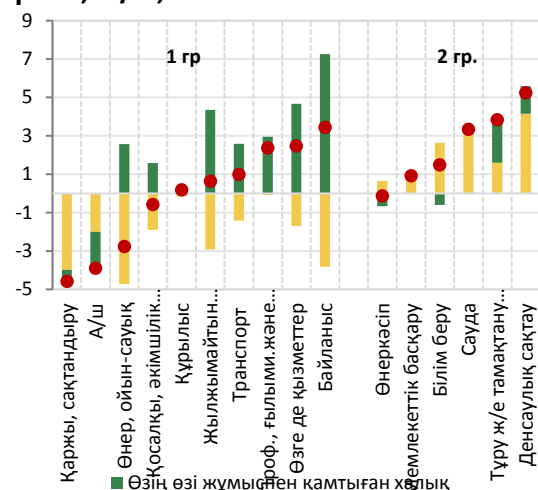
Жалпы, кәсіпорындар маржасының төмендеу себептері әртүрлі факторлар болуы мүмкін. Кейде компания нарықтағы өнімнің бәсекеге қабілеттілігін арттыру үшін өз маржасын өз еркімен төмендетуі мүмкін, ал басқа жағдайларда оның маржасы өндірушілер бағасының өсуіне, сұраныстың төмендеуіне және, тиісінше, түсімнің азаюына байланысты мәжбүрлі түрде төмендеуі мүмкін. 2021 жылы жекелеген тауар нарықтарында күтпеген өзгерістердің туындауы және әлемдік бағалардың қымбаттауы жағдайында Қазақстан өндірушілерінің бағасы айтарлықтай жеделдеді. Маржаның төмендеуі ірі және шағын кәсіпорындар бойынша басқа қызметтерде, сондай-ақ шағын кәсіпорындарда кәсіби ғылыми-техникалық қызметте, ойын-сауық пен демалыста, тұру және тамақтану қызметтерінде байқалды. Бұл салалардың көпшілігі пандемиядан және одан кейінгі шектеулерден қатты зардап шекті, әлі де теріс серпінді көрсетуді жалғастыруда. Бұл ретте, 2021 жылы көптеген салаларда кәсіпорындардың маржасы өсті, кейбір салаларда рентабельділік тарихи ең жоғары мәндерге жақындады.

33-график. Жұмыссыздық деңгейі және уақытша жұмыспен қамтылмаған халық

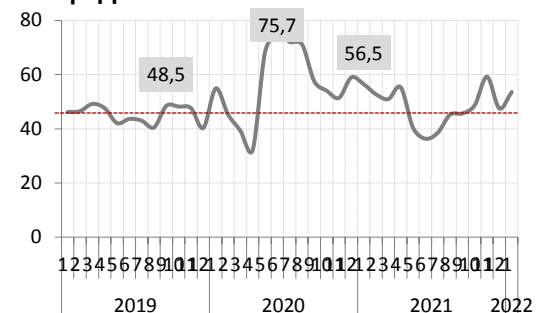
Дереккөзі: СЖРА ҰСБ,

34-график. 2021 жылдың төртінші тоқсанында ЭҚТ бойынша жалдамалы қызметкерлер мен өзін-өзі жұмыспен қамтыған халықтың жұмыспен қамтылуға қосқан үлесі, ж/ж, %

Дереккөзі: СЖРА ҰСБ, ҚРҰБ есептері

35-график. Халықты жұмыспен қамту органдарына жұмыс іздеп жүрген адам ретінде жүгінгендер, мың адам

Дереккөзі: СЖРА ҰСБ

3.3 Еңбек нарығы

2021 жылдың төртінші тоқсанында еңбек нарығындағы жағдай тұрақтанды. Жұмыс күшінің саны 0,7%-ға ұлғайды, оның құрылымында жұмыспен қамтылғандар саны өсті және жұмыссыз халық саны азайды. Бұл жағдайда жұмыссыздық деңгейі өзгеріссіз қалып, 4,9% құрады (33-график).

2021 жылдың төртінші тоқсанында жұмыспен қамтылған халықтың өсуі өзін-өзі жұмыспен қамтығандардың да, жалдамалы қызметкерлердің де өсуінің нәтижесі болды. Бұл ретте өзін-өзі жұмыспен қамтыған халықтың көбеюі 2021 жыл ішінде экономикадағы жалдамалы қызметкерлердің өсуіне қарағанда жылдам болды.

Жалпы экономика бойынша жалдамалы қызметкерлердің өсуіне қарамастан, экономиканың көптеген секторларында салалық бөліністе жалдамалы қызметкерлер санының төмендеуі байқалды (34-кесте, 1-топ). Сондай-ақ экономиканың көптеген секторларында өзін-өзі жұмыспен қамтыған халықтың өсуі байқалды. Мұндай жағдай жалдамалы қызметкерлердің өзін-өзі жұмыспен қамтыған халық санатына ауысуының жалғасып отырған үрдісін айғақтауы мүмкін. Өзін-өзі жұмыспен қамтыған халықтың да, жалдамалы қызметкерлердің де төмендеуі жағдайында ауыл шаруашылығында, қаржылық және сақтандыру қызметінде 2020 жылдан бастап жұмыспен қамтудың төмендеуі байқалады. Жалдамалы қызметкерлерді қысқарту есебінен жұмыспен қамтудың төмендеуі әкімшілік және қосалқы қызмет көрсету саласында, сондай-ақ елде қайталанып жатқан шектеу және карантиндік шаралардың салдарынан қызметі әлі де теріс әсерге ұшырап отырған өнер, ойын-сауық және демалыс секторында байқалады.

2021 жыл ішінде еңбек нарығындағы жағдайдың тұрақтануы және экономиканың көптеген салаларында жұмыспен қамтудың өсуі елдегі уақытша жұмыссыздар санының төмендеуіне әкелді (33-график). Уақытша жұмыссыз халықтың қысқаруы аясында Қазақстанда жұмыспен қамту органдарының қызметтеріне жұмыс күшіне сұраныс 2020 жылмен салыстырғанда

төмендеді және 2019 жылдан төмен деңгейге оралды (35-график).

Экономика салаларындағы іскерлік белсенділіктің жандануы жағдайында еңбек нарығындағы жағдай тұрақтануда, сонымен қатар еңбек өнімділігінің серпіні өсу аймағына шығуда (36-график). Еңбек өнімділігінің өсуі жұмыспен қамтудың өсу қарқынымен салыстырғанда экономикадағы жалпы қосылған құнның озыңқы өсуі аясында байқалды.

Сонымен бірге, 2021 жыл ішінде экономикадағы еңбек өнімділігінің өсуіне қарамастан, оның қарқыны нақты жалақы серпінімен салыстырғанда жоғары емес. Оған қоса экономиканың кейбір салаларында жұмыспен қамтумен салыстырғанда салада қосылған құнның артта қалуымен не іскерлік белсенділіктің теріс серпінінің сақталуымен байланысты еңбек өнімділігінің теріс үрдісі әлі де байқалуда.

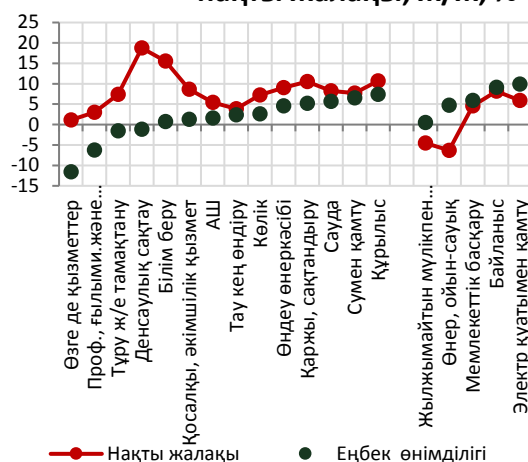
Осылайша, өндірушілер тарапынан экономиканың көптеген салаларында еңбек өнімділігінің өсуінен нақты жалақының озыңқы өсуінен көрінетін инфляциялық қысым сақталып отыр.

3.4. Инфляция

2022 жылғы ақпанның қорытындысы бойынша 2021 жылдың соңындағы баяулаудан кейін жылдық инфляция 8,7%-ға дейін жеделдеді (37-график). Инфляциялық процестердің күшеюіне инфляцияның барлық құрамдастарына бағаның өсуі ықпал етті. Сонымен, азық-түлік және азық-түлікке жатпайтын тауарлар бағасының жылдық өсу қарқыны тиісінше 10% және 8,6%-ға дейін жеделдеді. Бір жыл ішінде ақылы қызметтердің құны 7,1%-ға өсті.

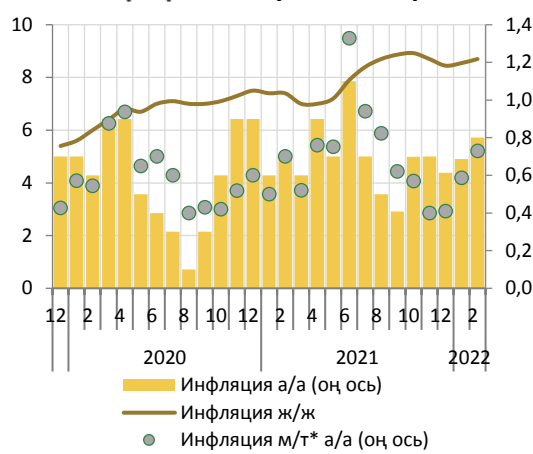
2022 жылғы ақпанның қорытындысы бойынша азық-түлік тауарлары бағасының жылдық өсуі 10%-ды құрады (38-график). 2021 жылмен салыстырғанда жылдық азық-түлік инфляциясының баяулауына күнбағыс майы мен қантқа арналған дезинфляция, сондай-ақ ай сайынғы серпіннің тұрақтануы және өткен жылдың жоғары базасы жағдайында жұмыртқа дефляциясы айтарлықтай үлес қосты. Сонымен қатар, нан-тоқаш өнімдері мен жармаларға, сондай-ақ ет және балық өнімдеріне бағаның өсуі жалғасты.

36-график. 2021 жылғы ЭҚТ бойынша еңбек өнімділігі және нақты жалақы, ж/ж, %

Дереккөзі: СЖРА ҰСБ, ҚРҰБ есептері

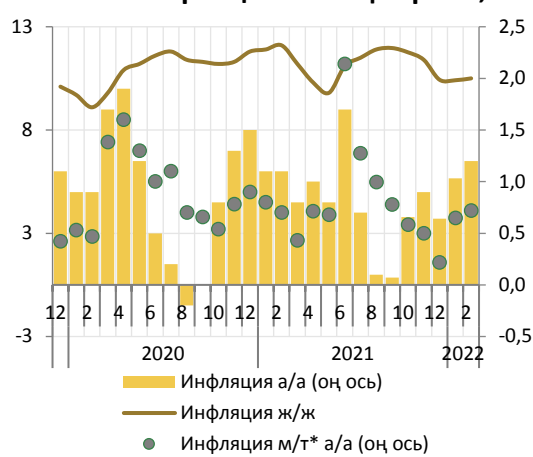
37-график. Инфляция серпіні, %

Дереккөзі: СЖРА ҰСБ, ҚРҰБ есептері

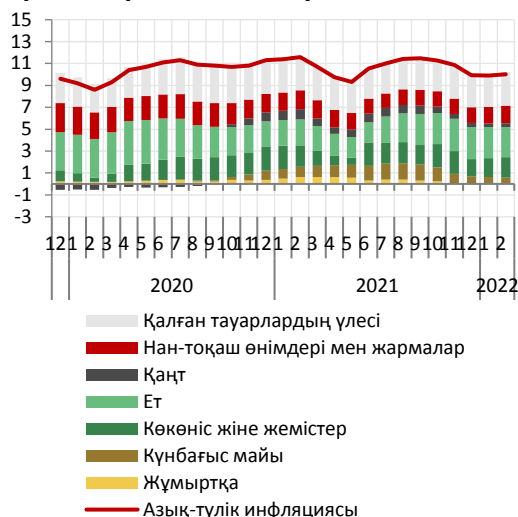
*- Сезонная корректировка проведена при помощи метода X-12-ARIMA с 2011 года по настоящее время

38-график. Азық-түлік инфляциясының серпіні, %

Дереккөзі: СЖРА ҰСБ, ҚРҰБ есептері

39-график. Тауарлардың азық-түлік инфляциясына үлесі, ж/ж, %

Дереккөзі: СЖРА ҰСБ, ҚРҰБ есептері

2022 жылғы ақпанда нан-тоқаш өнімдері мен жарма бағасының жылдық өсуі 9,8%-ға дейін жеделдеді. Бұл ретте, дәнді дақылдар бағасының 16,5%-ға ж/ж жоғары өсуі аясында өндірушілердің бағасы 2022 жылғы қаңтарда жылдық мәнде 23,1%-ға өсті. Бұл жоғары әлемдік бағалардың сақталуына және дәнді және дәнді-бұршақты дақылдардың ішкі түсімінің қысқаруына байланысты (2021 жылы дәнді және дәнді-бұршақты дақылдардың жалпы түсімі 2020 жылмен салыстырғанда 18,4%-ға қысқарды). Осыған байланысты, өндірушілердің бағаларынан кейін тұтыну бағаларының одан әрі қымбаттайтынын көруге болады. Бұл ретте, түсімнің, әсіресе жемшөп дақылдарының төмендеуі ет, сүт өнімдері және жұмыртқа нарықтарына проинфляциялық қысым көрсетуі мүмкін (39-график).

2022 жылғы ақпанда өткен жылдың ұқсас кезеңімен салыстырғанда ет өнімдері бағасының өсуі 10,5% болды, оның ішінде қой еті мен құс еті тиісінше 14,9%-ға және 19,2%-ға қымбаттады. Ет өнімдерінің қымбаттауы мал өсіру шығындарының артуымен байланысты.

Мәселен, 2022 жылғы қаңтарда жемшөп дақылдарының бағасы былтырғы жылғы ұқсас кезеңмен салыстырғанда 24,7%-ға, дизель отынының бағасы 44,7%-ға өсті. Осыған байланысты, ауыл шаруашылығында ет өндірушілер бағасының өсуі 9,3%, оның ішінде құс еті – 16,2% болды.

2022 жылғы ақпанда көкөніс нарығындағы бағаның өсуі жалғасты – 19,6% ж/ж (ақ қырыққабат – 89,6%-ға, қызылша – 71,1%-ға, сәбіз – 26,7%-ға, картоп – 21,3%-ға өсті). Сонымен бірге, жеміс-көкөніс өнімдері нарығында жеміс бағасының 5,1%-ға қалыпты өсуі дезинфляциялық әсер етеді.

2021 жылғы ақпанда ұзақ мерзімді жеделдеуден кейін қант бағасының жылдық өсу қарқынының 14,7%-ға дейін баяулауы байқалады. СЖРА ҰСБ деректері бойынша 2021 жылы ішкі нарықта қантты сату ішкі өндірістің 2 есе ұлғаюы аясында 5,8%-ға өсті. Сонымен бірге, өндірістің айтарлықтай өсуі әлі де қантқа деген ішкі сұранысты толығымен жаба алмайды. Осылайша, дайын ақ қанттың 57,9%-ы әлі де импорттық жеткізулерге тиесілі.

Ішкі нарықта өткізу 2021 жылы 2,9%-ға қысқарғанына қарамастан, өндірістің 4,5%-ға төмендеуі жағдайында жұмыртқаға тұтыну бағаларының 8,7% мөлшерінде жылдық дефляциясы байқалады. Тұтыну бағаларының төмендеуі өндірушілер бағасының 2022 жылғы қаңтарда жылдық мәнде 5,2%-ға төмендеуі аясында орын алды.

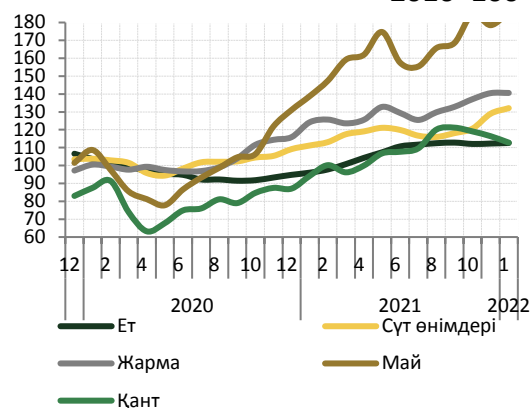
Азық-түлікке әлемдік бағалардың жылдық өсу қарқынының 2021 жылы байқалған ең жоғары мәндерден бәсеңдеуіне қарамастан, абсолютті бағалар жоғары деңгейде тұр. Мысалы, ФАО өсімдік майларының баға индексі 2022 жылғы қаңтарда 185,9 тармақты құрады, бұл тарихи ең жоғары мән болып табылады. Әлемдік бағалардың жоғары деңгейде сақталуы импорттық азық-түлік өнімдері құнының өсуі, сондай-ақ сыртқы және ішкі бағалар арасындағы дифференциалдың ұлғаюы жағдайында ішкі өндірушілер бағасының өсуі арқылы қосымша инфляциялық қысым жасайды (40-график).

Азық-түлікке жатпайтын тауарлар бағасының жылдық өсуі 2022 жылғы ақпанда азық-түлікке жатпайтын тауарлардың басым бөлігіне, оның ішінде жиһазға, тұрмыстық аспаптарға және үй тұрмысындағы тауарларға бағаның өсуі нәтижесінде 8,6%-ды құрады (41-график).

2022 жылғы ақпанда Ұлттық Банктің бағалауы бойынша қатты отынның, автомобильдердің, ЖЖМ, киім мен аяқ киімнің жылдық азық-түлікке жатпайтын инфляцияға үлесі 5,1 п.т. құрады. Бұл ретте, тауарлардың қалған санаттарының азық-түлікке жатпайтын инфляцияға үлесі 2022 жылғы ақпанда 3,5 п.т. дейін өсті (42-график).

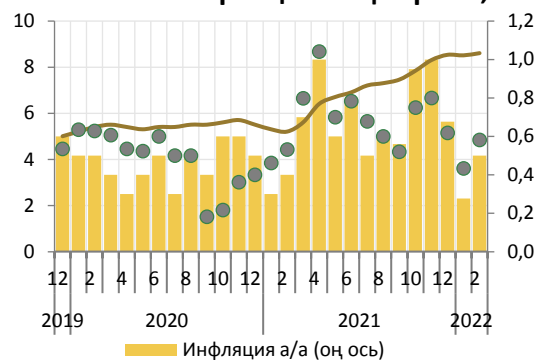
2022 жылғы ақпанда жанар-жағармай материалдарының құны 0,2%-ға, оның ішінде бензин – 0,1%-ға, дизель отыны – 0,4%-ға төмендеді. Бұл ретте жылдық өсім әлі де жоғары деңгейде қалып отыр. Сонымен, 2022 жылғы ақпанда ЖЖМ бағасының жылдық өсімі 22,1%-ды құрады, оның ішінде бензин бағасы 18,8%-ға, дизель отыны – 44,2%-ға өсті. Бұдан басқа, 2020 жылмен салыстырғанда 2021 жылы дизель отыны ұсынысы экспорттың 71,1%-ға өсуі аясында 2,1%-ға төмендегені байқалады.

40-график. Азық-түлік тауарларына әлемдік баға индекстері, 2014-2016=100

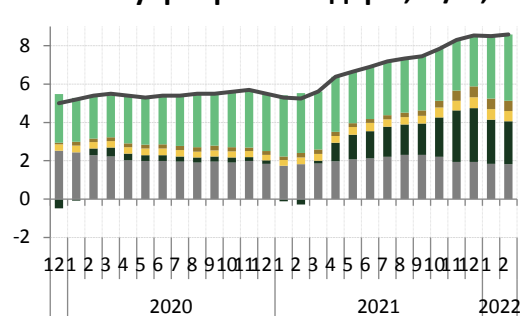
Дереккөзі: БҰҰ ФАО

41-график. Азық-түлікке жатпайтын инфляцияның серпіні, %

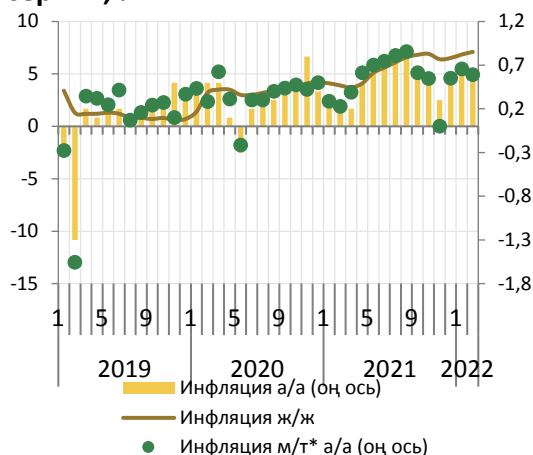
Дереккөзі: СЖРА ҰСБ, ҚРҰБ есептері

42-график. Азық-түлікке жатпайтын тауарлар салымдары, ж/ж, %

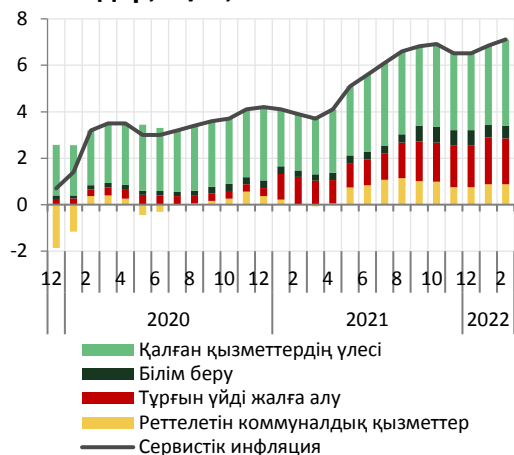
Дереккөзі: СЖРА ҰСБ, ҚРҰБ есептері

43-график. Сервистік инфляция серпіні, %

Дереккөзі: СЖРА ҰСБ, ҚРҰБ есептері

44-график. Ақылы қызметтердің инфляциясына салымдар, ж/ж, %

Дереккөзі: СЖРА ҰСБ, ҚРҰБ есептері

Байқалған ЖЖМ қымбаттауына жауап ретінде бағаларды қайта құру жекелеген тауарлар мен қызметтерге қосымша жанама проинфляциялық қысым көрсететінін атап өту қажет.

2021 жылдың екінші жартысында айтарлықтай өсуден кейін 2022 жылғы ақпанда көмір бағасы 0,4%-ға төмендеді. Бағаның жылдық өсу қарқыны 9,3%-ды құрады.

Бұл ретте, 2022 жылғы қаңтарда өндірушілердің бағасы электр энергиясына, ЖЖМ бағасының өсуіне, жалақының өсуіне, сондай-ақ негізгі құралдарға қызмет көрсетудің неғұрлым жоғары құнына жауап ретінде жылдық мәнде 9,5%-ға дейін жеделдей отырып, 3,8%-ға (2021 жылғы желтоқсан – өсім 6,5% ж/ж) өсті. Әлемдік бағалардың жоғары деңгейде сақталуы да ішкі бағаларға қосымша қысым көрсетеді. 2021 жылы өндірістің 2%-ға өсуіне қарамастан, экспорттың 7,6%-ға ұлғаюы жағдайында ішкі нарықта өткізу 0,1%-ға төмендеді. Сыртқы және ішкі бағалар арасындағы жоғары дифференциалды ескере отырып, Қазақстанда бағаның одан әрі өсу ықтималдығы жоғары. Қазақстанда энергияның басым бөлігі көмірді жағу арқылы өндірілетінін назарға ала отырып, көмір бағасының өсуі электр энергиясына тарифтердің өсуіне себеп болуы мүмкін, бұл өндірушілердің бағасына қосымша қысым көрсететін болады.

Автомобиль бағаларының жылдық өсуі 2022 жылғы ақпанда баяулады және импорттық бағалар мен өндірушілер бағаларының дезинфляциясы аясында 16,7%-ды құрады.

2021 жылғы желтоқсанда импорттық бағалардың жылдық өсуі 10,7%-ға дейін баяулады, 2022 жылғы қаңтарда өндірушілердің бағалары 14,4%-ға дейін баяулады.

2022 жылғы ақпанда **ақылы қызметтер** бағасының жылдық өсу қарқыны 7,1%-ға дейін жеделдеді (43-график). Сервистік инфляцияға проинфляциялық қысым қызмет көрсетушілердің оң сұранысы мен шығасыларының өсуі жағдайында жекелеген нарықтық қызметтерге: автомобильдерді жөндеуге, шаштараздар мен қонақ үйлер қызметтеріне бағаның өсуіне әкелді (44-график).

Реттелетін коммуналдық қызметтерге, атап айтқанда электрмен жабдықтауға тарифтердің өсуіне мораторий

енгізу жағдайында 2022 жылғы ақпанда электр энергиясына тарифтердің өзгермейтіндігі байқалады.

Сонымен қатар, 2022 жылдың қаңтарында электр энергиясын өндірушілер бағасының өсуі жалғасты. Сонымен, соңғы 12 айда электр энергиясын сату бойынша өндіруші кәсіпорындардың бағасы 14,9%-ға өсті, ал халық үшін тарифтер ұқсас кезеңде 9,9%-ға өсті. Халық үшін тарифтерді ұстап тұру қалыптасқан дифференциалды одан әрі кеңейтуге алып келуі мүмкін, бұл кейіннен түпкілікті тарифтердің елеулі бір мезгілде өсуіне не негізгі қорлардың тозу дәрежесін арттыруға ықпал ететін болады.

2022 жылғы ақпанда жылжымайтын мүлік бағасының өсуінің жалғасуына, құрылыс материалдары мен тұрғын үйді жөндеу жөніндегі қызметтер бағасының жоғары өсуіне, сондай-ақ сұраныстың болуына қарамастан, тұрғын үйді жалдау құны жылдық мәнде 20,7%-ға дейін баяулады.

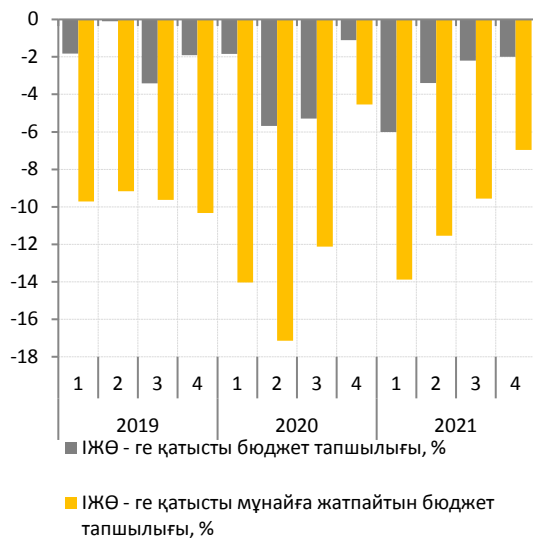
Сонымен қатар, газ бағасының өсуіне мораторий енгізу жағдайында газ нарығында дезинфляциялық процестер байқалады. Мәселен, 2022 жылғы ақпанда газ бағасының жылдық өсуі 2021 жылғы желтоқсандағы 12,9%-дан 5,4%-ға дейін баяулады.

3.5 Фискалдық саясат

2021 жылдың қорытындысы бойынша бюджеттің кіріс және шығыс бөліктерінің өсуі байқалды. Бұл ретте шығыстардың неғұрлым тез өсуіне байланысты бюджет тапшылығы 2020 жылмен салыстырғанда неғұрлым жоғары деңгейде қалыптасты.

2021 жылы республикалық бюджет тапшылығы 2020 жылмен салыстырғанда 15,6%-ға ұлғайып, 2,5 трлн теңге (2021 жылы – ІЖӨ-ге 3,1%) болды. Бюджет тапшылығының кеңеюі, бірінші кезекте, шығыстардың кірістерден озыңқы өсуіне байланысты. 2021 жылы ресми трансферттердің кіріс бөлігіне 5 145 млрд теңге сомасында түсті, оның ішінде ҚРҰҚ-дан кепілдік берілген трансферт 2 670 млрд теңгені, нысаналы трансферт – 1 830 млрд теңгені, төмен тұрған мемлекеттік басқару органдарынан трансферттер – 645 млрд теңгені құрады.

45-график. Республикалық бюджеттің жалпы және мұнайға жатпайтын тапшылығы, ІЖӨ-ге %

Дереккөзі: ҚР Қаржымині

Мұнайға жатпайтын бюджет тапшылығы (Ұлттық қордан берілетін трансферттерді және шикі мұнайға кедендік әкету баждарын есепке алмағанда, бюджет тапшылығы) Ұлттық Банктің бағалауы бойынша 2021 жылы 8,0 трлн теңге (ІЖӨ-ге 9,9%) болды, бұл 2020 жылмен салыстырғанда 6,8%-ға көп (45-график).

2021 жылғы желтоқсанда 2022-2024 жылдарға арналған республикалық бюджет туралы заң жобасы бекітілді. Үш жылдық республикалық бюджет коронавирус дағдарысының салдарын еңсеру үшін жалпыұлттық басымдықтарды іске асыруға бағытталатын болады. Бюджеттің әлеуметтік бағыттылығын сақтау көзделеді (әлеуметтік салаға арналған шығыстар жалпы көлемнен 2022 жылы 50,8%-ды, 2024 жылы – 59,8%-ды құрайды), бұл әлеуметтік төлемдерді индекстеумен, педагогтердің, медицина қызметкерлерінің жалақысын өсірумен және әлеуметтік объектілер салумен қатар жүреді. Экономиканың нақты секторын дамытуды қолдау шеңберінде «Нұрлы жол», «Нұрлы жер», агроөнеркәсіптік кешенді дамыту, «ҮИИДМБ», «БЖК-2025» мемлекеттік бағдарламаларын іске асыруды жалғастыру үшін қаражат бөлу жоспарлануда.

2021 жылы республикалық бюджеттің кірістері 2020 жылмен салыстырғанда 4,8%-ға ұлғайды және 12,5 трлн теңге болды. Кірістердің өсуінің негізгі себебі карантиндік шектеулерді біртіндеп жеңілдету, экономикалық белсенділікті қалпына келтіру және мұнай бағасының өсуі аясында салық түсімдерінің ұлғаюы (26,6%-ға) (бюджет кірістеріндегі үлес 56,4%-ды құрады) болып табылады. Салықтардың ең көп өсуі көтерме-бөлшек саудада, өңдеу және тау-кен өнеркәсібінде байқалады. Бұл ретте, 2021 жылы ресми трансферттер түсімдері Ұлттық қордан берілетін трансферттерді 5,7%-ға қысқарту есебінен 4,2%-ға (бюджет кірістеріндегі үлес 41,1%-ды құрады) төмендеді.

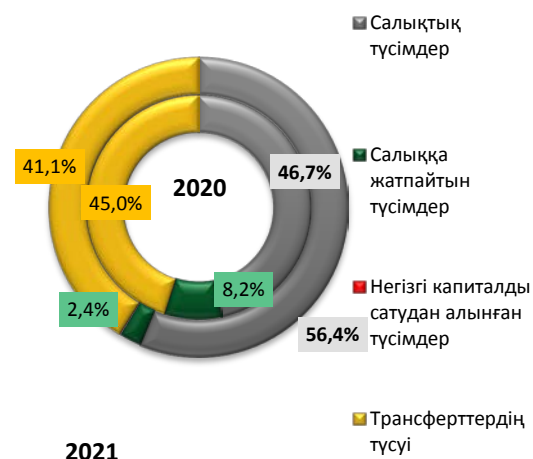
Салықтық емес түсімдердің 70,0%-ға қысқаруы республикалық меншіктегі («Самұрық-Қазына» ҰАҚ» АҚ бойынша) акциялардың мемлекеттік пакеттеріне дивидендтер бойынша түсімдердің және «КПО Б.В.» (объективтілік индексі бойынша төрелік дауды реттегені үшін Қарашығанақ жобасының мердігерлік

компанияларына қаржылық өтемақы) басқа салықтық емес түсімдердің азаюына байланысты.

Сонымен қатар, әкімшілік айыппұлдардан, өсімпұлдардан және мемлекеттік органдар салатын санкциялардан түсетін түсімдердің өсуі байқалады. Негізгі капиталды сатудан түсетін түсімдердің 3,7 есе өсуі аукцион өткізу арқылы мемлекеттік материалдық резервтің материалдық құндылықтарын («Петрофан» ЖШС және «Ақпараттық-есептеу орталығы» АҚ материалдық резервінен дизель отынын сату) сатудың ұлғаюына байланысты, ал 2020 жылы материалдық құндылықтардың негізгі бөлігі басқа мемлекеттік органдардың балансына өтеусіз берілді, тиісінше материалдық құндылықтарды сату жүзеге асырылмады (43-график).

2021 жылы республикалық бюджет шығыны 2020 жылмен салыстырғанда 7,9%-ға ұлғайып, 14,8 трлн теңге болды. Республикалық бюджет шығындарының өсуіне білім беру – 44,8%-ға (үлесі – 9,3%), денсаулық сақтау – 25,9%-ға (үлесі – 14,2%) және борышқа қызмет көрсету – 28,3%-ға (үлесі – 6,6%) негізгі үлес қосты. Сонымен қатар, әлеуметтік көмек пен әлеуметтік қамтамасыз ету шығындары 0,4%-ға (үлесі – 26,3%) өсті.

46-график.Республикалық бюджет кірістерінің құрылымы

Дереккөзі: ҚР Қаржымині

НЕГІЗГІ ТЕРМИНДЕР МЕН ҰҒЫМДАР

Ақша базасы Ұлттық Банктің кассаларындағы қолма-қол ақшаны қоспағанда, Ұлттық Банк айналымға шығарған қолма-қол ақша, банктердің аударылатын және басқа да депозиттері, банктік емес қаржы ұйымдарының аударылатын депозиттері және Ұлттық Банктегі теңгедегі мемлекеттік және мемлекеттік емес қаржылық емес ұйымдардың ағымдағы шоттары.

Ақша-кредит саясатының трансмиссиялық тетігі – ақша-кредит саясаты құралдарының экономиканың өсуі, инфляция сияқты соңғы макроэкономикалық көрсеткіштерге әсер ету процесі. Тар ақша базасы – бұл банктердің Ұлттық банктегі басқа депозиттерін есептемегенде ақша базасы.

Ақша-кредит саясатының трансмиссиялық тетігінің пайыздық арнасы – пайыздық мөлшерлемелерді реттеу арқылы орталық банктің экономикаға әсерін сипаттайтын трансмиссиялық тетік арнасы.

Ақша массасы (М3) Ұлттық Банк пен банктер баланстарының шоттарын шоғырландыру негізінде айқындалады. Ол айналыстағы қолма-қол ақшадан және ұлттық және шетел валютасындағы банктік емес заңды тұлғалар-резиденттер мен халықтың аударылатын және басқа депозиттерінен тұрады.

Аударылатын депозиттер – бұл барлық депозиттер, олар: 1) кез-келген уақытта номиналы бойынша айыппұлсыз және шектеусіз ақшаға айналдыруға болады; 2) чек, тратта немесе май тапсырмасы арқылы еркін аударылады; 3) төлемдерді жүзеге асыру үшін кеңінен қолданылады, аударылатын депозиттер тар ақша массасының бөлігі болып табылады. Басқа депозиттерге, негізінен, белгілі бір уақыт өткеннен кейін ғана алынуы мүмкін жинақ және мерзімді депозиттер жатады немесе оларды қарапайым коммерциялық операцияларда пайдалану үшін ыңғайлы етпейтін және негізінен жинақтау механизмдеріне қойылатын талаптарға жауап беретін әртүрлі шектеулер бар. Бұдан басқа, басқа депозиттерге аударылмайтын салымдар мен шетел валютасында көрсетілген депозиттер де кіреді.

Еркін өзгермелі айырбастау бағамы. ХВҚ-ның өзгермелі валюта бағамы режимі шеңберіндегі қолданыстағы жіктеуі бойынша орталық банк бағамның нарықтық факторлардың әсерінен қалыптасуына мүмкіндік беретін бағамның деңгейі немесе өзгеруі үшін бағдарларды, оның ішінде операциялық бағдарларды белгілемейді. Бұл ретте орталық банк ұлттық валюта бағамының құбылмалылығын тегістеу немесе оның шамадан тыс өзгеруінің алдын алу үшін, сондай-ақ қаржы жүйесінің тұрақтылығын қамтамасыз ету үшін ішкі валюта нарығына тұрақты емес әсер етуді жүзеге асыру мүмкіндігін өзіне қалдырады.

Инфляция – тауарлар мен қызметтер бағасының жалпы деңгейін арттыру. Қазақстанда инфляция тұтыну бағаларының индексімен өлшенеді.

Инфляциялық таргеттеу – бұл инфляцияның мақсатты деңгейіне жетуге бағытталған ақша-кредит саясатының режимі.

Кері РЕПО – алдын ала белгіленген баға бойынша белгілі бір мерзімнен кейін кері сату міндеттемесімен бағалы қағазды сатып алу мәмілесі, Ұлттық Банк Ұлттық Банктің кепілмен қамтамасыз ету тізбесіне сәйкес бағалы қағаздар кепілімен банктерге теңгелік өтімділікті беру мақсатында кері РЕПО операцияларын жүргізеді. Ашық нарық операциялары – базалық мөлшерлемеге жақын пайыздық мөлшерлемелердің деңгейін қалыптастыру мақсатында

ақша нарығындағы өтімділікті ұсыну немесе алып қою үшін Ұлттық Банктің аукциондар нысанындағы тұрақты операциялары.

Нақты айырбастау бағамы – екі елде өндірілетін тауарлардың салыстырмалы бағасы: елдер арасындағы тауарлар алмасуының пропорциясы. Нақты бағам номиналды бағамға, валюта бағамдарының арақатынасына, ұлттық валютадағы тауарлар бағасына байланысты.

Негізгі капиталдың жалпы жинақталуы – өндіріс процесінде ұзақ уақыт бойы пайдаланылатын қаржылық емес активтердің өсуі. Негізгі капиталдың жалпы жинақталуы мынадай компоненттерді қамтиды: а) істен шығуды шегергендегі жаңа және қолданыстағы негізгі қорларды сатып алу; б) өндірілген материалдық активтерді ірі жақсартуға арналған шығындар; в) өндірілмеген материалдық активтерді жақсартуға арналған шығындар; г) өндірілмеген шығындарға меншік құқығын беруге байланысты шығыстар.

Тұрақты қол жеткізу операциялары – ашық нарық операцияларының нәтижелері бойынша қалыптасқан өтімділік көлемдерін түзету жөніндегі ақша-кредит саясатының құралдары, тұрақты тетіктер екі жақты мәмілелер шеңберінде жүзеге асырылады, мұнда мәміленің бір тарапының субъектісі Ұлттық Банк болып табылады. Бұл операциялар банктердің бастамасы бойынша жүргізіледі.

Тұтыну бағаларының индексі – халық тұтыну үшін сатып алатын тауарлар мен көрсетілетін қызметтерге бағалардың жалпы деңгейінің өзгеруі. Инфляцияны есептеуге арналған Қазақстанның тұтыну қоржыны үй шаруашылықтары шығыстарының құрылымын көрсетеді және халықты тұтытуда ең көп үлес салмақты алатын тауарлар мен көрсетілетін қызметтерді қамтиды, ТБИ ағымдағы кезең бағаларындағы тауарлар мен көрсетілетін қызметтердің тіркелген жиынтығы құнының алдыңғы (базистік) кезең бағаларындағы оның құнына қатынасы ретінде есептеледі. Индексті Қазақстан Республикасы Ұлттық экономика министрлігінің Статистика комитеті есептейді.

Тұтынушы себеті – бұл адамның немесе отбасының айлық (жылдық) тұтынуының типтік деңгейі мен құрылымын сипаттайтын тауарлар мен қызметтер жиынтығы. Мұндай жинақ қолданыстағы бағалардағы тұтыну себетінің құнына сүйене отырып, ең төменгі күнкөріс деңгейін есептеу үшін қолданылады. Тұтыну себеті сонымен қатар тұтынудың есептік және нақты деңгейлерін салыстыру базасы, сондай-ақ валюталардың сатып алу қабілетін анықтауға негіз болады.

Тікелей РЕПО – алдын ала белгіленген баға бойынша белгілі бір мерзімнен кейін кері сатып алу міндеттемесімен бағалы қағазды сату мәмілесі, Ұлттық Банк артық теңгелік өтімділікті алу мақсатында тікелей РЕПО операцияларын жүргізеді.

Шығарылым алшақтығы. Әлеуетті шығарылымның пайызымен көрсетілген ІЖӨ ауытқуы. Белгілі бір уақыт аралығында нақты ІЖӨ мен әлеуетті ІЖӨ арасындағы айырмашылықты білдіреді. Елде пайдаланылатын ресурстардың тиімділігін көрсететін индикатор ретінде қызмет етеді. Нақты шығарылым әлеуетті шығарылымнан асып кеткен жағдайда (оң алшақтық), өзге де тең жағдайларда, экономиканың қызып кетуіне байланысты бағаның өсу қарқынын жеделдету үрдісін қалыптастыру күтіледі.

Ықтимал шығарылым. Ол экономикадағы өндіріс деңгейін көрсетеді, оған өндіріс факторлары толық жүктелген және толық жұмыспен қамтылған кезде қол жеткізуге болады.

Бағаның өсу қарқынының өзгеруіне алғышарттар жасамай өндіруге және іске асыруға болатын өнім көлемін көрсетеді.

Ішкі жалпы өнім (ІЖӨ) – пайдаланылған өндіріс факторларының ұлттық тиістілігіне қарамастан тұтыну, экспорт және жинақтау үшін мемлекет аумағындағы экономиканың барлық салаларында бір жыл ішінде өндірілген барлық түпкілікті тауарлар мен қызметтердің нарықтық құнын көрсететін көрсеткіш.

Экономиканы долларландыру – бұл шетел валютасы (көбінесе АҚШ доллары) ел ішінде немесе оның экономикасының жекелеген секторларында операцияларды жүзеге асыру үшін қолданыла бастайтын жағдай, ұлттық валютаны ішкі ақша айналымынан шығарып, жинақтау құралы, құн өлшемі және төлем құралы ретінде әрекет етеді.

TONIA мөлшерлемесі – мемлекеттік бағалы қағаздармен автоматты репо секторында биржада жасалған, бір жұмыс күні мерзімге репо ашу мәмілелері бойынша орташа алынған пайыздық мөлшерлемені білдіреді.

НЕГІЗГІ ҚЫСҚАРТУЛАР ТІЗІМІ

б.т. – базистік тармақ

БҰҰ ФАО – Біріккен ұлттардың азық-түлік және ауыл шаруашылығы ұйымы

ГӨЗ – газ өңдеу зауыты

ДМ – дамушы нарықтар

ЕТЖ – ең төменгі жалақы

ЕО – Еуропалық Одақ

ЕОБ – Еуропалық орталық банк

ЖЖМ – жанар-жағармай материалдары

ИИДМБ - Индустриялық-инновациялық дамудың мемлекеттік бағдарламасы

ҚҚБ – Қазақстан қор биржасы

ҚОҚ – «Қазақстанның орнықтылық қоры» АҚ

ҚР Қаржымині – Қазақстан Республикасының Қаржы министрлігі

ҚРҰБ – Қазақстан Республикасының Ұлттық Банкі

ҚРҰҚ – Қазақстан Республикасының Ұлттық қоры

МБҚ – мемлекеттік бағалы қағаздар

Млн – миллион

Млрд – миллиард

МӨЗ – мұнай өңдеу зауыты

НТАБ – нақты тиімді айырбастау бағамы

ОПЕК – мұнай экспорттаушы елдер ұйымы

п.т. – пайыздық тармақ

Ресстат – Ресей Федерациясы мемлекеттік статистикасының федералдық қызметі

РФ ОБ – Ресей Федерациясының Орталық Банкі

СЖРА ҰСБ – Стратегиялық жоспарлау және реттеу агенттігі Ұлттық статистика бюросы

ТБИ – тұтыну бағаларының индексі

Трлн – триллион

ТШО - Теңізшевройл

ҰЭМ – Қазақстан Республикасының Ұлттық экономика министрлігі

ФРЖ – Федералды резервтік жүйе

ХВҚ – Халықаралық валюта қоры

ІЖӨ – Ішкі жалпы өнім

ЭДМ – Ресей Федерациясының Экономикалық даму министрлігі

ЭҚТ – Экономикалық қызмет түрлері

